İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

İletişim Fakültesi • Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ SEMPOZYUMU

04-05 KASIM 2024

ÖZET BİLDİRİ KİTAPÇIĞI

TEMA:
Tekno-Sanat, Gerçeklik Ve Yabancılaşma

İSTES
4-5 KASIM 2024
İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ SEMPOZYUMU

İSTES
İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ SEMPOZYUMU

04-05 KASIM 2024

İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No: 74
E-ISBN: 978-625-95544-1-9

Erişime Açıldığı Tarih: Şubat 2025

Editör:
Prof. Dr. Rıdvan ŞENTÜRK

Editör Yardımcısı:
Dr. Öğr. Üyesi Dilge KODAK

Sekreterya:
Arş. Gör. Erdil Levent ERTAN
Arş. Gör. Kerem Eren ALTAYLAR

İletişim
Sütlüce Yerleşkesi
Örnektepe Mah. İmrahor Cad. No: 88/2, Beyoğlu 34445 / İstanbul
Küçükyalı Yerleşkesi
Küçükyalı E5 Kavşağı, İnönü Cad. No: 4, Küçükyalı 34840 / İstanbul
444 0 413

Sempozyum Başkanı

Prof. Dr. Rıdvan ŞENTÜRK

Sempozyum Başkan Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Dilge KODAK

Düzenleme Kurulu Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Dilge KODAK

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Yusuf DEVRAN
Doç. Dr. Gözde SUNAL
Dr. Öğr. Üyesi M. Emin ALBAYRAK
Dr. Öğr. Üyesi Erdem GÖKTEPE
Öğr. Gör. Alp Eren ERBAY
Arş. Gör. Kerem Eren ALTAYLAR
Arş. Gör. Erdil Levent ERTAN
Uzm. Emre TOPÇU

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Abdulhamit AVŞAR
Prof. Dr. Celalettin AKTAŞ
Prof. Dr. Füsun ALVER
Prof. Dr. Nurettin GÜZ
Prof. Dr. Rıdvan ŞENTÜRK
Prof. Dr. Rüstem AŞKIN
Prof. Dr. Safa YEPREM
Prof. Dr. Süleyman Seyfi ÖĞÜN
Prof. Dr. Yusuf DEVRAN
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya KÖKREK

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Candan Cengiz DEDELİOĞLU
Yalova Üniversitesi

Prof. Dr. Deniz YENGİN
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Neşe KARS
Fenerbahçe Üniversitesi

Prof. Dr. Nigar PÖSTEKİ
Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Özer KANBUROĞLU
İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Özlem OĞUZHAN
Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Bülent ERUTKU
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Gözde SUNAL
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Doç. Dr. Özge UĞURLU
Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Serhat YETİMOVA
Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Veli BOZTEPE
İstanbul Aydın Üniversitesi

Doç. Dr. Yusuf Ziya GÖKÇEK
Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Dilge KODAK
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Emre Ahmet SEÇMEN
Beykoz Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erman YÜCE
Maltepe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi EYÜPOĞLU
Maltepe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İpek KROM
İstanbul Esenyurt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İrem ÇOBAN
Doğuş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi M. Emin ALBAYRAK
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nargis ÖZGEN
Ankara Hacı Bayram Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nil ARKAN
Fenerbahçe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk TÖRÜN
İstanbul Esenyurt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yenal GÖKSUN
Marmara Üniversitesi

Sayfa-Kapak Tasarımı

Emre KARADEMİR

İÇİNDEKİLER

Arş. Gör. C. Erdem UMUDUM
İlin El Olması: Yabancılaşma Cihetinden Hukuk Müessesesi.....7

Doç. Dr. Derya DENİZ
Adli Psikoloji Perspektifinden Yabancılaşma.....11

Dr. Öğr. Üyesi Erkut TEKELİ
Veri Bağlamında Gerçeklik Algısı ve Yapay Zeka.....14

Doç. Dr. Gökçe ÇATALOLUK
İstikrar ve Kolonizasyonun Ötesinde...
Yeni Teknolojik Dönemde Hukukun İşlevi Üzerine.....18

Arş. Gör. Gizem ASLAN, Prof. Dr. Levent ARIDAĞ
Bir Simülakr Evreni Olarak
Post-Dijital Temsilde Sinematografik Mekan Anlatısının Dönüşümü.....21

Dr. Öğr. Üyesi Hazal ŞENTÜRK
Akıllı Şehir Uygulamalarında
Gürültü Denetiminin Örnekler Üzerinden İncelenmesi.....25

Dr. Öğr. Üyesi Melike İLERİSOY
Aşkın ve İlişkilerin Değişen Doğası.....28

Arş. Gör. Metehan HEPVAR
Cezanın Bireyselleştirilmesi Bağlamında Ceza Kavramının Evrimi.....32

Dr. Öğr. Üyesi Muammer AKTAY
Rolland Barthes'ın Studium ve Punctum Kavramları Açısında
Görüntünün Mekanikleşmesi Problemi Üzerine Felsefi Bir İnceleme.....36

Prof. Dr. Numan KONUK
Bir Yabancılaşma Analojisi Olarak Sinir Sisteminin Gelişimi ve Yapay Zeka.....39

Arş. Gör. Özge Kalyoncu FIRAT, Dr. Öğr. Üyesi İsmail Erim GÜLAÇTI
Sanatsal Üretim Süreçlerindeki
Yabancılaşma ve Başkalaşma Olgusuna Robot Sanatçılar Üzerinden Bakış.....43

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KUŞ
İşe Yabancılaşma:
Psikoloji Bakış Açısıyla İnceleme.....47

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya KÖKREK
Yapay Görünümlü Doğal Zekâ:
İnsanın Kendi ve Bilgisi.....53

İSTES İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ
4-5 KASIM 2024 SEMPOZYUMU

İLİN EL OLMASI: YABANCILAŞMA CİHETİNDEN HUKUK MÜESSESESİ

C. Erdem UMUDUM*
ORCID: 0000-0001-7613-8637

ÖZET

Teknoloji kelimesi etimolojik olarak incelendiği zaman, Eski Yunanca techne kelimesinden türediği görülecektir. Techne, sanat ve zanaat, alet kullanımı anlamlarına gelmektedir. Bunun lojik hale getirilmesiyle teknoloji ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, teknoloji insanın tabiat karşısındaki yetersizliğini gidermek için faydalanabileceği malzeme, alet, araç ve yöntemlerin keşfi, icadı ve üretimidir.

Her ne kadar teknoloji dendiğinde akla ilk olarak somut aletler gelse de "hukuk"un kendisi de bizatihi bir alet olarak teknoloji şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Techne, Aristotales'ten itibaren öğretilebilirlik üzerinden tanımlanmıştır.

İnsan, hayatta belli şeyleri yapma, belirli şeylere maruz kalmama "hak"kına sahip olarak dünyaya gelir. Bu haklar hiçbir hukuk sistemi olmasa dahi insanın bizzat insan olmasından kaynaklanan haklardır. Bunun yanında, hukuk ismi verilen normlar sistemi bu hakların sistematik biçimde tespit, tayin ve tasdik mekanizmasıdır. Yani bu hakların incelenebilir üzerinde işlem yapılabilir hale getirilmesi ve bu haklara göre bir düzen kurulması iddiasını taşır. Çeşitli hukuk okullarının bu konudaki görüşlerinde farklılıklar olduğu da ifade edilmelidir.

Buradan hareketle şu ifade edilmelidir: hukuk, belirli kurallar koyan ve bu kuralları müeyyide ile teyit eden yani koyulan kuralın uygulanmasını da sağlayacak mekanizmalar kuran bir sistemdir. Hukuku diğer toplumsal nizam tekliflerinden ayıran temel nokta bu teklifin sahibinin devlet olmasıdır. Devlet, kökenine ilişkin çeşitli teoriler olmakla birlikte, icra ettiği fonksiyon üzerinden şöyle tanımlanabilir: cemiyet üzerinde zor kullanma tekelini elinde tutan merkezîleşmiş bir siyasal örgütlenmedir. Ayıca bu siyasi örgütlenmeye "hukuk" tarafından bir tüzel kişilik(hükmî şahsiyet) izafe edilmektedir.

Yani devlet eliyle ortaya konan hukuk, devlete ilişkin bir tanımlama yapmaktadır. Burada bir fasid daire ile karşılaşıldığı hissi uyanmaktadır. Devlet de dolayısıyla hukuk da insan eliyle inşa edilen yapılardır.

İnsan eliyle ve muhtemelen insan için ortaya konan aygıt, bir noktadan sonra kendi "şahsiyet"ini kazanıp insandan ayrı bir varlık haline gelmiş ve hatta bazen insana rağmen hareket eden

* *Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi, Türkiye, erdemumudum@istanbul.edu.tr*

bir yapı halini kazanmıştır. İşte devlet insanın siyasi olarak kendine yabancılaşması aygıtıdır şeklinde bir tanım yapmak bu noktada mümkündür.

İnsanın siyaseten kendine yabancılaşması olarak devlet, bir içtimai yabancılaşma örneği teşkil etmektedir. Hukuk ise adeta bu yabancılaşmanın sembolleşmesidir. Zira artık "bizim" devlet yoktur, kurallar manzumesine bağlanmış kurumsal bir yapı vardır ve kurallar manzumesi bir yandan kendini üretmeye de devam eder.

Hukuk disiplini ise kendi içinde çeşitli şubelere ayrılır. Genel hukuk bilgisi veya genel hukuk teorisi şeklinde çalışma alanları mevcut olsa da, medenî hukuk, ceza hukuku, anayasa hukuku gibi şubeleri mevcuttur. Bu şubeler içerisinde ceza hukuku şubesi bakımından cari bir ilke vardır: son çare olma ilkesi. Yani diğer hukuk şubelerinin çözüm üretemediği noktalarda karşımıza ceza hukuku çıkmaktadır.

Bu durumun tarihi bir arka planı mevcuttur. Modern Batı hukukunun üzerine inşa edildiği ve Roma Hukuku, öncelikle bir medenî hukuk olarak ortaya çıkmıştır. Medenî hukuk yaptırımlarının yetersiz kaldığı noktalarda ceza hukuku kronolojik olarak daha sonra ortaya çıkmıştır.

Bu şubelerin ayrımı her ne kadar düzenleme alanları arasındaki farklılıktan kaynaklanıyorsa da şubeler müeyyideleri bakımından da farklılaşmaktadır. Ceza hukuku, hukuk şubeleri içerisinde en ağır müeyyideleri haiz şubedir. Ölüm cezasının cari olduğu dönemde, kişinin hayatına son vermeye kadar erişen bir müeyyide eşiği olduğu düşünüldüğünde bu daha rahat anlaşılacaktır. Ceza, bir suçun karşılığı olarak uygulanan yaptırımdır. Dolayısıyla ceza kadar önemli bir kavram da suç kavramıdır. Suç ihdas etme yetkisi kanun koyucuya aittir ve ihdas edilen suçları kanun koyucunun dünya telakkisinin dışa vurumu olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu suçların bir kısmı, aynı zamanda ahlâken kötü, örfen ayıp, dinen de günahtır. Örneğin; insan öldürmek, hırsızlık yapmak gibi davranışlar bütün ahlâk, din, örf ve hukuk sistemleri tarafından yasaklanmış davranışlardır.

Hukuk sistemi fertlerin suç kavramının şuurunda olduğunu, kendi hayatını bu şuurla sürdürmesi gerektiğini belirlemektedir. Şuurlu bir fail olarak insanın hak ve hakikat anlayışının kendinde bulunduğu, bu anlayışın yansıması olarak şuç sayılan fiillerden uzaklaşacağı kabulüne davranmaktadır.

Ancak, bazı suçlar da vardır ki, bunlar kanunların haklarında uygulanacağı insanlar tarafından gerçekleştirilmemesi gereken davranış olarak nitelenmemesine rağmen kanun koyucu tarafından suç olarak nitelenmişlerdir. İşte bu durumda kişinin adalet cihetinden kendine yabancılaşması olarak hukuk karşımıza çıkmaktadır.

İşte hukuk, hür olan insanın şuurlu ve iradî fail olarak, kendisinin, fiillerinin ve fiillerinin ne-

ticelerinin bilgisine sahip olacaklarını farz etmektedir. Böylece insan devlet ilişkisinde, devlet hukuk marifetiyle denetlemeye ve yönlendirmeye muktedir olduğundan, merkez kavram devlet ve hukuk sistemi olmaktadır. İnsanın kendi inşaa ettiği aletlere alet olma temayülü bir yabancılaşma formu olarak hukuk sistemini ve türevi olarak ceza hukuku sistemini karşımıza çıkarmaktadır. Yabancılaşma, insanın kendi yaptıkları ve ürettikleri üzerindeki tasarruf yetkisinin iptali anlamına gelmekte ise, hem devlet hem hukuk kurumunun insanın kendi tabiatı ile ne kadar irtibatı ve münasebeti bulunduğuna dair tebliğin tartışmalarının odağındadır.

Bir davaya konu olmuş bir olay örneği ile konuyu açıklığa kavuşturmaya çalışalım: Yaşadığı köyün sınırları içerisinde kalan Selçuklu dönemi yapısının kapısının düştüğünü gören bir köylünün, kapıyı çivilemek marifetiyle yerine sabitlemesi hareketi 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 65/a maddesine göre taşınmaz kültür ve tabiat varlığına zarar verme suçuna vücut vermiştir. Veya bir başka örnekte ailesinden miras kalan Osmanlı dönemi altınlarını satmak isteyen kişinin yine 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre suç işlemiş sayılır.

Birinci örnekte kişi bırakın tarihi esere zarar vermeyi aslında onu korumaya yönelik hareket ederken suç olarak tanımlanmış bir davranışı gerçekleştirmiş, ikinci örnekte ise kişi ailesinden miras kalan bir eşyayı satarken bir suça sebebiyet vermiştir. Ve kanun koyucu her iki haksızlık biçiminin de herhangi bir vatandaş tarafından bilinmesi gerektiğini farz etmiştir.

İşte bu tip suç düzenlemeleri zatı itibariyle bir yabancılaşma biçimi olan hukukun yabancılaşma durumunu perçinlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Devlet, Hukuk, Ceza, Mesuliyet

KAYNAKÇA

Adorno, T. W. (2006). *Eleştiri - Toplum Üzerine Yazılar.* Belge Yayınları.

Aral, V. (1992). *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*. Filiz Yayınevi.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayıncılık.

Dönmezer, S. (1949). *Cezaî Mesuliyetin Esası.*

Kökrek, Z., Öztürk, İ., & Umudum, E. (2021). *Hukuk Sisteminin Psikolojik Mimarisinin Mühendislikle Gerçeklenmesi: Hukukta Makine Öğrenmesi ve Yapay Zekâ.* Astana I. Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilimler Sempozyumu.

Kütükçü, D. (2017). *Batı Hukuku Geleneğinin Oluşumu*. Seçkin Yayıncılık.

Marx, K. (2013). *Yabancılaşma,* (K. Somer, A. Kardam, S. Belli, A. Gelen, Y. Fincancı, A. Bilgi, Trans.). Sol Yayınları.

Özgenç, İ. (2019). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler,* Seçkin Yayıncılık.

Tahiroğlu, B. & Erdoğmuş, B. (2019) *Roma Hukuku Dersleri.* Der Yayınları.

ADLİ PSİKOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN YABANCILAŞMA

Derya DENİZ*
ORCID: 0000-0003-3839-1193

ÖZET

Yabancılaşma kavramı son yüzyıllarda önemini ve güncelliğini koruyan bir kavramdır. *"Yabancılaşmak tanıdığı, bildiği kimselere ya da şeylere karşı zamanla yabancı duruma gelmek, onları tanımaz, bilmez olmak; yabancılık çekmek, alışamamak, yadırgamak olarak ifade edilmektedir"* (Püsküllüoğlu, 2012). Olgunun kavramsallaşmasında Alman filozoflarından Hegel'in yanısıra Feurbach ve Nietsche'nin de önemli katkılarının olduğunu söylemek gerekir. Bununla birlikte 18. ve 19. Yüzyıl filozoflarından Spinoza, Goethe, Schiller ve Kierkergaard ın eserlerinde yabancılaşmanın, yaşam coşkusunun esrimesinin tasviri görülür (Tolan, 1981). *Hegel'e göre ''yabancılaşma, insanların ellerinin ve zihinlerinin yarattıklarının yaratıcılarına karşı dönmesi ve hayatlarına egemen olmaya başlaması gerçeğini ifade eder. Dolayısıyla, bu kontrol edilemeyen güçler özgürlüğü genişletmek yerine insan köleliğini artırır ve insanları, onları hayvanların üstüne çıkaran öz-belirleme ve öz-yönetim kapasitelerinden yoksun bırakır"* (Mandel&Novack, 1973). Yabancılaşma sürecini sistemli bir biçimde ele alan ve bilim dünyasının merceğine girmesini sağlayan Ludwig Feuerbach'a göre, *"insanın kendisini bir özne olarak inşa etme sürecinde ortaya koyduğu nesneler insana dışsallaşmakta, insandan bağımsızlaşmakta ve onu tahakkümü altına almaktadırlar"* (Feurbach, 2006). Kuşkusuz bu durum yaşam biçimleri ve değer yargılarındaki keskin değimlere de işaret eder. Yapıtlarını oluştururken Hegel felsefesinden etkilenen Karl Marx bir o kadar Fichte ve Feurbach'ın görüşlerinden yararlanmış kendi iktisat teorisinde yabancılaşmanın etraflıca çerçevesini çizmiştir. Marx sosyolojisi içerisinde modern üretim ve sınıf ilişkileri neticesinde ortaya çıkan yabancılaşma anlatısı bu açıklamalar temelinde yükselmiş kilit bir kavramdır (Uluç, 2020).

Kavramın ele alınışı ve adlandırılışı sanayileşmenin tarihçesi ile neredeyse eş zamanlılığa sahiptir. Sanayi devrimi ile toplumların yaşayışında meydana gelen değişimler bireyin kendisi ile ya da toplumsal olan ilişkilerini de etkilemiştir. Dolayısıyla yabancılaşma kavramını ele aldığımızda bu durumu "değişim" olgusunun yaşattığı bir bedel olarak da irdelemek gerekmektedir. Özellikle günümüz insanı ekonomik, toplumsal, siyasal ve teknolojik anlamda baş döndürücü değişikliklere maruz kalırken "yabancılaşma" konusu hiç olmadığı kadar ön plana çıkmaktadır (Ofluoğlu ve Büyükyılmaz, 2008).

Endüstri 4.0 ile iletişim, bilgisayar ve internet teknolojilerinin birleştiğini; klasik emek olan kol/kas gücüne ihtiyacın azaldığını; akıllı makinelerin iş görmeye başladığı görülmektedir. Bil-

* *Doç. Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye, ddeniz@ticaret.edu.tr*

gisayar teknolojileri ile en zeki insanların yapamayacağı işler dahi yapılır hale gelmiştir (Taş, 2018). Diğer yandan internet tabanlı iletişim araçlarının icat edilmesiyle birlikte bilgi paylaşımında zaman ve mekan kavramlarının önemi ortadan kalkmış, insanlar arasında bilginin çok hızlı paylaşılması süreciyle sanal sosyalleşme mekanları ortaya çıkmıştır. İnsan ilişkileri hızlı bir biçimde dış dünyadan sanal dünyaya taşınmıştır (Karagülle ve Çaycı, 2014). Bu teknolojik ürünler ve yapılar insanı tahakkümü altına almış; hayatlarına egemen olmaya başlamıştır. Diğer nesneler gibi insanın bizatihi kendisi ve yaşamı da "şeyleşmiş" ve meta haline gelmiş; iletişim ağları içerisinde mübadele değeriyle tartılmaya başlamıştır. Üst ekonomik sınıfa aidiyet vurgusunun, özgürlüğün ve refahın göstereni tüketim olmuş; tüketim ise artık gösteriş amacıyla sosyal ağlarda sergilenir olmuştur. İnsanlar bir nesneyi, kullanım değeri için değil, yalnızca "gösterge değeri" için tüketmektedir veyahut sergilemektedir. Bu tutum sanki bir dil gibi sembolik anlamlar üretir. Bir yandan bireye özgürlük deneyimi sağlar gibi gözükür. İlgi nesnelerde değil, işaret ettikleri sembolik anlamlardadır. Sembol, nesneden kopuktur ve sadece kendi bağlamında anlamlıdır. Burada kişiler arasındaki maddi ilişkiler ve nesneler arasındaki sosyal ilişkilerden bahsetmek mümkündür. Nesnenin/insanın metalaştırılmasıyla toplumun gölgesini (fiziksel varlığını) kaybetmiş olması ise toplumsal yabancılaşmadır (Yelman, 2012). Böyle bir toplumda, gösterinin bir parçası olamayan ve sürekli izleyen insan, kamçılanan arzuları ile başbaşa kalmıştır. İnsanın arzuları ise sınırsızdır. İnsanlar isteklerini elde etmek için birtakım hesaplar içerisine girmektedirler. Hesaplar içerisindeki insan, değerler, arzuları ve ekonomik güç arasında bocalamaya başlar. Doyumsuz insan arzuları çok ve çeşitliyken ekonomik imkanların yolları çoğu zaman dolambaçsız ve değişmezdir. Kendi içinde ve sosyal açıdan çatışma yaşayan insanın topluma bakışı değişebilir (Graber, 2017). Sosyal mekanizmada ortaya çıkan bu büyük gerilimin üstesinden gelme isteği suç davranışını doğurabilmektedir. Keza Reiman'a göre (2007) suç, insanlar arasındaki düşmanca veya yabancılaşmış ilişkilerin ürünüdür. Modern dünyanın özelliği olan yüksek suç oranları, günümüz insanlarının çıkarlarını başkalarıyla çatışıyor olarak görmeleri ve bu nedenle sınırlı bir fedakârlık ve dayanışma duygusuna sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Sınırlı dayanışma duygusu ekonomik ihtiyaç ve güvensizlikle bir araya geldiğinde sonuç suçtur. Bu bakış açısına göre, suçlu, toplumsal olarak üretilen yabancılaşmanın ürünüdür.

Anahtar kelimeler: Yabancılaşma, adli psikoloji, adli sosyoloji, teknoloji, suç

KAYNAKÇA

Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türkçe sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Feuerbach, L. (2006). *Geleceğin felsefesi.* (Çev. Özügül, O.), İstanbul: Say yayınları.

Graber, D. (2017). *Değer teorisi.* (Çev. Kıcır, B).İstanbul: Sel Yayıncılık.

Karagülle A.E. & Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma, *The Turkish Online Journal and Design, Art and Communication,* 4(1), 2-9.

Mandel, E., & Novak, G. E. (1973). *Marxist theory of alienation: Three essays*. New York: Pathfinder Press.

Ofluoğlu, G. & Büyükyılmaz, O. (2008). Yabancılaşmanın teorik gelişimi ve tarihsel süreç içinde farklı alanlarda görünümleri. *Kamu-İş,* 10(1), 113-144.

Reiman, J. (2007). *The rich get richer and the poor get prison: Ideology, class, and criminal justice* (8th ed.). New York: Pearson Publishing.

Taş, H. Y. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi'nin (endüstri 4.0) çalışma hayatına ve istihdama muhtemel etkileri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 1817-1836. https://doi.org/10.26466/opus.479123

Tolan, B. (1981). *Çağdaş toplumun bunalımı: Anomi ve yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

Uluç, M.A. (2020) Karl Marx ve yabancılaşma: sosyolojik bir analiz, *Hafiza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 26-38.

Yelman, S. (2012). *Alienation in Marx and Baudrilliard* [M.S. - Master of Science]. Middle East Technical University.

VERİ BAĞLAMINDA GERÇEKLİK ALGISI ve YAPAY ZEKA

Erkut TEKELİ*
ORCID: 0000-0001-9468-5378

ÖZET

Bu çalışmada, insanların deneyimlediği gerçekliğin duyusal ve bilişsel sistemlerimiz tarafından şekillendirilen sonlu, veri odaklı bir yapı olarak görülebileceği derin fikri araştırılmıştır. İnsanların deneyimlediği gerçeklik kavramını veri nicelemesi merceğinden inceleyerek, dünyaya ilişkin algımızın görsel çevremizin tamamını yakalamak için gereken tahmini 1.000 Gbps gibi sonlu veri hızlarıyla yaklaşık olarak hesaplanabileceği söylenebilir. Çözünürlük, çerçeve hızı ve renk derinliği gibi insan görüşünün özelliklerini inceleyerek ve bunları tam 360 derecelik bir görüş alanını kapsayacak şekilde genişleterek, gerçekliğin görsel yönünün sonsuz olmadığını, duyusal ve bilişsel işlemenin sınırlarıyla sınırlı olduğunu ortaya koyulmaktadır.

Çalışmada elde edilen analiz ışığında, insan algısının bilgiyi filtreleyen ve önceliklendiren aktif, seçici bir süreç olduğunu ve bunun sonucunda ham fiziksel dünyanın önerebileceğinden çok daha az veri yoğun, yapılandırılmış bir gerçeklik deneyimi ortaya çıktığını gösterilmektedir. Bu anlayış, gerçekliğin nesnel, her şeyi kapsayan bir gerçek olduğu kavramına meydan okumakta ve bunun yerine onu duyusal girdi ile beynin yorumlayıcı işlevleri arasındaki etkileşimle oluşan öznel bir yapı olarak konumlandırmaktadır.

Bu veri merkezli görüşün çıkarımları, bilgi teorisi, sinirbilim ve felsefe dahil olmak üzere çeşitli alanlara uzanır. Gerçekliğin, en azından algıladığımız şekliyle, dış dünyanın her ayrıntısını sadakatle temsil etmekten ziyade, insan bilişsel işleme için optimize edilmiş sıkıştırılmış bir veri akışı gibi işlediğini öne sürebiliriz. Bu bakış açısı, insan algısının karmaşık, sürükleyici deneyiminin, gelişmiş hesaplama çerçeveleri içinde potansiyel olarak tekrarlanabilir, yönetilebilir miktarda veriye indirgenebileceğini göstererek, simülasyon hipotezleri de dahil olmak üzere evrenin hesaplamalı teorilerine de ağırlık kazandırır.

Ayrıca, çalışma insan algısının ötesinde yatan görünmeyen gerçeklikleri araştırıyor ve duyusal sınırlamalarımızın daha geniş elektromanyetik spektrumda ve diğer fiziksel olgularda bulunan muazzam miktarda bilgiyi dışladığını kabul ediyor. Bu, gerçeklik dediğimiz şeyin, duyusal organlarımızın ve sinirsel işlemelerimizin kapasiteleri ve kısıtlamaları tarafından şekillendirilen çok daha zengin bir bilgi ortamının yalnızca bir alt kümesi olduğu fikrini vurguluyor.

Çalışma, gerçekliği sonlu, veri odaklı bir yapı olarak çerçeveleyerek, çevremizdeki dünyaya

* *Dr. Öğr. Üyesi, Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Türkiye, etekeli@atu.edu.tr,*

ilişkin anlayışımızı yeniden değerlendirmeye davet ediyor ve gelen verileri yorumlama ve onlara anlam vermede bilincin rolünü vurguluyor.

Çalışmanın ikinci bölümünde, elde edilen bilgiler ışığında veriye indirgenmiş gerçeklik algısı üzerinde yapay zekanın potansiyel etkileri ve gerçeklik algımızı nasıl değiştirebileceği sorusu tartışılmıştır. Yapay zekanın hızla gelişmesiyle birlikte, insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir dönüşümün eşiğindeyiz. Bu dönüşümün en belirgin etkilerinden biri, gerçeklik algımız üzerindeki derin değişimlerdir. Yapay zeka, hayatımızın her alanına sirayet ederken, aynı zamanda varoluşsal soruları da beraberinde getiriyor. Bunlardan biri de gerçeklik algımızın nasıl dönüşeceği. Veri odaklı gerçeklik algısı görüşü çerçevesinde aşağıdaki problemler ele alınacaktır:

1- Sınırların Bulanıklaşması: Sanal gerçeklik teknolojileriyle birleşen yapay zeka, gerçek ile sanal arasındaki çizgileri giderek daha belirsiz hale getiriyor. Bu, oyun dünyalarından sosyal etkileşimlere kadar birçok alanda deneyimlediğimiz bir durum. Bu durum, gerçek ile sanal arasındaki sınırların bulanıklaşmasına ve gerçeklik algımızın sorgulanmasına neden oluyor.

2- Yeni Bir Gerçeklik: Yapay zeka destekli sanal ortamlar, o kadar gerçekçi hale gelebilir ki insanlar burada geçirdikleri zamanı gerçek hayattaymış gibi algılayabilirler. Bu durum, gerçeklik kavramının yeniden tanımlanmasına yol açabilir.

3- Kişiselleştirilmiş Gerçeklikler: Sosyal medya platformları ve arama motorları gibi dijital ortamlarda yapay zeka algoritmaları, kullanıcıların ilgi alanlarına ve geçmiş davranışlarına göre kişiselleştirilmiş içerikler sunar. Bu durum, her bireyin kendine özgü bir "gerçeklik kabarcığı" içinde yaşamasına neden olabilir.

4- Yalan Haberler ve Deepfake: Yapay zeka ile üretilen sahte haberler ve deepfake videolar, gerçeklik algımızı manipüle etmek için kullanılabilir. Bu durum, toplumsal güvenin sarsılmasına ve bilgi kirliliğinin artmasına yol açabilir.

5- Yapay Bilinç: Yapay zekanın gelişimi, insan bilinci hakkında yeni sorular ortaya çıkarmaktadır. Yapay zeka sistemleri, belirli görevleri yerine getirmede insanlardan daha başarılı hale gelirken, bilinç sahibi olup olmadıkları sorusu hala cevaplanmayı bekliyor. Eğer yapay zeka bilinç kazanırsa, bu durum insanın evrendeki yerini ve kimliğini sorgulamasına neden olabilir.

6- Transhümanizm: Yapay zeka ile insanın birleşmesi, insanın fiziksel ve zihinsel yeteneklerini geliştirerek yeni bir insan türünün ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu durum, insanın ne olduğu ve ne olabileceği sorularını yeniden gündeme getirir.

Sonuç olarak, çalışma bizi nesnel gerçek ile öznel deneyim arasındaki sınırları yeniden düşünmeye zorluyor ve algı, bilgi ve bilişin iç içe geçmiş mercekleri aracılığıyla varoluşun temel doğasını keşfetmek için yeni yollar açıyor. Veri merkezli bu gerçeklik algısını işleme gücüne

erişebilecek yapay zeka teknolojileri, gerçeklik algımız üzerinde derin ve dönüştürücü etkiler yaratma potansiyeline sahip. Bu dönüşümün sonuçları, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli etkiler doğurabilir. Yapay zekanın gelişimi, insanlık için hem büyük fırsatlar hem de riskler taşımaktadır. Bu nedenle, yapay zekanın gelişimiyle birlikte ortaya çıkan etik ve sosyal sorumluluk konularına dikkat etmek büyük önem taşımaktadır. Özetle, yapay zeka, gerçeklik kavramımızı yeniden tanımlayarak, insanın kimliğini ve evrendeki yerini sorgulamasına neden olabilir. Bu dönüşümün hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olabilir. Bu nedenle, yapay zekanın gelişimini dikkatle takip etmek ve bu teknolojinin insanlık için olumlu sonuçlar doğurmasını sağlamak için gerekli önlemleri almak önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Gerçeklik Algısı, Yapay Zeka, Sinirbilim, Yapay Bilinç, Transhümanizm.

KAYNAKÇA

Damasio, A. (1999). *The feeling of what happens: Body and emotion in the making of consciousness.* Harcourt College Publishers.

Shannon, C.E. (1948) *A mathematical theory of communication*. The Bell System Technical Journal. vol. 27, no. 3, pp. 379-423.

Wheeler, J.A. (1989). *Information, physics, quantum: the search for links*. Wheeler J.A. (ed.), Proceedings III International Symposium on Foundations of Quantum Mechanics. pp. 354-358.

Lloyd, S. (2006). *Programming the Universe: A Quantum Computer Scientist Takes on the Cosmos.*

Edelman, G.M., Tononi, G. (2000). *A universe of consciousness: How matter becomes imagination.* Basic Books.

Dehaene, S. (2014). *Consciousness and the brain: Deciphering how the brain codes our thoughts.* Viking.

Hoffman, D. D. (2019). *The case against reality: why evolution hid the truth from our eyes.* First edition. New York, W.W. Norton & Company..

Chalmers, D. J. (2022). *Reality+: Virtual Worlds and the Problems of Philosophy.*

Kaku M. (2014). Zihnin Geleceği, Bilimin Zihni Anlamaya ve Geliştirmeye Yönelik Arayışları. Kumral E. (çev.). ODTÜ Yayıncılık

Tegmark M. (2021). *Yaşam 3.0 Yapay Zeka Çağında İnsan Olmak.* Göksoy E.C. (çev.). Pegasus

İSTİKRAR ve KOLONİZASYONUN ÖTESİNDE… YENİ TEKNOLOJİK DÖNEMDE HUKUKUN İŞLEVİ ÜZERİNE

Gökçe ÇATALOLUK*
ORCID: 0000-0002-6001-8582

ÖZET

Sistem teorisyeni Niklas Luhmann hukuk sisteminin işlevinin normatif beklentilerin bir istikrara kavuşması olduğunu öne sürer (Luhmann, 2008, s. 33). Adalet tesis edilmesi gibi çok iddialı yahut düzen sağlanması gibi korkutucu görünen işlev tespitlerinin ötesine geçen bu formül, hukuk sisteminin gerçek işleyişini ve olası aksaklık yahut kırılmaları tahlil edebilmek için çok elverişlidir. Başka bir deyişle, gündelik hayatın öngörülebilirliğinden yargı kollarının örgütlenmesine her hukuki iletişim alanında nelerin sistemik olarak doğru nelerin yanlış olduğunu tespit edebilmek bu formül temel alındığında kolaylaşır.

Öte yandan formülün doğru anlaşılması gerekir. Normatif beklentiler olgusal beklentilerden farklı olarak gerçekleşmediklerinde hüsran yaratmazlar. Söz gelimi, "dünyada barış tesis etmek gerekir" gevşek normatif önermesi barış tesis edilemediğinde ortadan kalkmaz. Bu nedenle hukuk sistemini anlama çabası bir anlam üretme çabası ile paralel yürür. Öte yandan normatif beklentilerin istikrarı , bilişsel beklentilerle bağlantılıdır. Giderek daha karmaşıklaşan ve hakkında bilgi sahibi edinmenin zorlaştığı bir evrende beklenti geliştirmek aşinalık hissinin baskın olduğu kavranabilir bir dünyada beklenti geliştirmekten farklıdır. Bugünün dünyasının karmaşıklığı insan ötesi toplumsallık, teknolojik aracıların rolünün artması ve para gibi bildiğimiz sembolik kolaylaştırıcıların kripto varlıklara dönüşmesi gibi gelişmelerle gezegenin sınırlı imkanları birlikte değerlendirilerek anlaşılabilir. Bu olgusal zemin pek çok uyuşmazlık ortaya çıkarmakta, bunlar hukukun bilinen enstrümanlarıyla çözülemeyecek unsurlar da içermektedir. Yargının elindeki analoji aracı, her alana teşmil edilemez. Sorunun yasama yoluyla çözülmesi elbette mümkündür fakat gelişmelerin hızı yasama organlarınınkiyle paralel de değildir. Üstelik hukukun hareket kabiliyeti, bir yandan da teknolojik düzenlemeler eliyle sınırlandırılmaktadır. Akıllı sözleşmeler gibi ihlal davranışına imkân bırakmayacak güven mekanizmaları günden güne iradi insan ediminin alanını da kısıtlar gibi görünmektedir.

Hukuk sisteminin bu gelişme yaygınlığı ve hızı karşısında dahi kendini yenileme ve yeniden üretme kapasitesi onun autopoietik işleyişi (Arnoldi , 2006, s. 116-117) ile bağlantılıdır. Sistem her yeni uyarana yeni bir tepki geliştirirken elindeki normatif ögeleri kullanır. En geniş anlamıyla hukuksal iletişim, hukuksal iletişim üretir. Hukuk bu anlamıyla, kendini besleyen bir mekanizmadır (Teubner, 1987, pp. 225-226). Dışsal uyaranlara verilen tepki, onları sistemik

* *Doç. Dr. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Türkiye, gokce.cataloluk@bilgi.edu.tr*

bir "tercüme"ye tabi tutarak olur. Söz gelimi (hiç siyasi temellendirme yapmadığımız teknik bir zeminde) artan mali ihtiyaçlar ekonomi sisteminin politik sistemle yapısal eşleşmesine yol açarken hukuk sistemine gönderdikleri uyaranlar hukuk sisteminin bu yeni ihtiyaca göre norm üretmesini sağlar. Bu, toplum sisteminin alt sistemleri arasında biteviye gerçekleşen bir iç içe geçme (*interpenetration*) sürecidir. Sistem kuramı bütün bu işleyişi modellemenin hukukun tam bilgisini sağlayabileceğini savlar.

Bütün sistemler gibi hukuk sistemi de belirli bir karmaşıklık seviyesinde işleyebilir. Sistemin kaldırabileceğinden fazla dış uyaran gelmesi, onun iç işleyişini sekteye uğratır, sistemi çalışamaz hale getirebilir. Bu haliyle sosyal sistemlerin autopoietik işleyişinin basit ve açık sistemlerin işleyişinden mesela bir mahkemenin günlük duruşma sayısının bir çamaşır makinesinin kilo limitinden fazla bir farkı yoktur. Hukuk sistemi elbette her yerdedir bu anlamda mekânsal sınırlara sahip değildir fakat yaşam dünyasının normatifleşmesinin de bir dengesi vardır. Bu, bir homeostasis sorunudur. Mahkemeler benzer uyuşmazlıkları benzer sonuçlara bağlamak zorundadır ve bunu sürekli kılmak mecburiyeti vardır. Asgari hukuki adalet bunu gereksinir. Hatta Luhmann, tam da bu bağlamda, adaletin esasında hukuk sisteminin "uygun" karmaşıklığından başka bir şey olmadığını söyler (Luhmann,1993, p. 225).

Öyleyse hukukun sağlayacağı istikrarın öncelikle normatif beklentilerin "gelişebilmesine" daha sonra ise bunların hukuk sisteminin ("process" anlamıyla) işleyebileceği beklentiler olmasına bağlıdır. Taraflar arasında bilgi disparitesinin çok fazla olduğu sözleşmeler, maddi varlığa sahip olmayan fakat gerçek kişi özellikleri taşıyan varlıklar ve kripto varlıklar benzeri olgusal karmaşıklık ögeleri hukuk iletişimine konu olurken sistemi zorlayabilir hatta işlememesine yol açabilirler. Bu durumda toplumsallığın bir bütün olması, işlevin başka alt sistemler tarafından üstlenilebilirliğini tartışmamızı gerektirir. Bu , teknolojik düzenlemenin hukukun işlevini paylaşmaya başladığı noktadır.

Yaşam dünyasının sistem tarafından kolonizasyonu, özellikle modernite ile bağlantılı olarak "her şey"in hukuk eliyle düzenlenmesine karşı duyulan bir korkunun ifadesidir. Hukuklaşma, bu bağlamda, hayata yabancılaşmayı, insan eyleminin doğallığına sistemik bir müdahaleyi imler. Hukuk sisteminin işleyiş şekli bu korkuyu doğrular zira değinildiği üzere sistemin mekânsal sınırları yoktur ve varım dediği her yerde bulunur. Ancak bu tebliğin asıl işaret etmek istediği, hukukun artan toplumsal karmaşıklık nedeniyle sistemik arızalar kaydettiği bir dönemde onun işlevini kısmen üstlenen teknolojik düzenlemelerin de bir tür sistemik kolonizasyona yol açtığı gerçeğidir (Bayamlıoğlu, Leenes, 2018, s. 30). Üstelik hukukun normatif üretilişi, hukuk bilmesi gereken yurttaşın aynı zamanda hukuk yapıcısı sayıldığı belli bir bilgi dengesine dayanırken teknolojik düzenleme iradi eylemi oldukça kısıtlayan ve bilgi dengesizliğine dayalı bir üretim sürecine sahiptir. Öyleyse normatif beklentilerin teknolojik aracılar vasıtasıyla kazandığı istikrar, hayatın kolaylaşması ve hızlanması onun bilinebilirliğinin artması anlamına gelmeyeceği gibi bilinmeyen bir dünyanın bizim için bizim adımıza düzenlenmiş olması, yabancılaşmanın oylumlanması anlamına gelebilecektir (Çataloluk, 2021, s. 161-162). Daha basit bir deyişle, hukuksal düzenlemelerin yerlerini teknolojik düzenlemelere bırakması, denetlemenin arttığı fakat hakimiyetin azaldığı bir normatif alan ortaya çıkarmaktadır

Anahtar Kelimeler: Hukuk sistemi, hukukun işlevi, Luhmann, teknolojik düzenleme, yabancılaşma.

KAYNAKÇA

Arnoldi, J. (2006)"Autopoiesis", Theory, Culture & Society, 23, Issue 2-3, 116-117

Çataloluk, G. (2021) Bir Hukuk Paradoksu Olarak Güven, On iki Levha Yayınları

Luhmann, N.(1993) Das Recht der Gesellschaft, Suhrkamp

Luhmann, N. (2008) Rechtssoziologie, Wiesbaden GWV Fachverlage

Teubner, G. (1993) Autopoietic Law: A New Approach to Law and Society , Walter de Gruyter

Bayamlıoğlu, E., Leenes, R.E (2018) Data-Driven Decision Making and the 'Rule of Law', Tilburg Law School Research Paper, https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/the-rule-of-law-implications-of-data-driven-decision-making-a-tec

BİR SİMÜLAKR EVRENİ OLARAK POST-DİJİTAL TEMSİLDE SİNEMATOGRAFİK MEKAN ANLATISININ DÖNÜŞÜMÜ

Gizem ASLAN* **ORCID:** 0000-0002-0430-5106
Levent ARIDAĞ* **ORCID:** 0000-0001-8621-040

ÖZET

20. yüzyılda dijital teknolojiyle birlikte konvansiyonel mimari temsilin dijitalleşerek nesneden kopan bir imgeye dönüşmesiyle temsil edilen nesnenin gerçekliğinde kopma yaşanarak, mimari nesne sanal ve gerçek dünyalar arasında yeni bir ortam olarak sibermekanla birlikte anılmaya başlanmıştır. Mekanın temsil araçlarında yaşanan bu gelişme, inşa pratiğinde de tasarım süreci anlamında yeni olanaklar sağlamıştır. Bilgisayar destekli sayısal teknolojiler geliştirilerek yapı bilgi modelleme, hesaplamalı tasarım olarak parametrik ve algoritmik tasarım, topolojik mimarlık, animasyon mimarlığı, diyagram mimarlığı, performansa dayalı mimarlık gibi mimarlık yaklaşımlarını açığa çıkarmıştır (Kolarevic, 2003). Yapı bilgi modelleme teknolojisiyle tasarım ve yapım sürecindeki değişimler ve oluşumların aşamalar halinde takip ve kontrol edilebilir olması, 3 boyutlu modelleme uygulamalarından elde edilen 3d görselleştirmelerin yapılabilir olması, simülasyon uygulamalarıyla performatif ve yapısal analizlerin mümkün olması; bilgisayar destekli sayısal teknolojilerin mimari temsili bir tasarlama pratiği olarak ele almanın önünü açmıştır (Aksamija, 2016). Bu noktada 1990'lı yıllardan itibaren bilgisayar destekli tasarım ve mimari tasarım sistemleri, temsili 2 boyutlu kağıt düzleminden 3 boyutlu bilgisayar ortamına taşıyarak tasarım pratiğinin ortamını da üretmesi yönüyle önem kazanmıştır. Temsildeki dijitalleşmeyle birlikte 3 boyutlu modelleme ve simülatif yazılımlar geliştirilerek tasarım pratiğine dahil olmuştur (Aksamija, 2016). Konvansiyonel temsilde 2 boyutta kağıt düzleminde ve fiziksel modelde 3 boyutta temsil edilen mimari nesne, sayısal teknolojilerle bilgisayar ortamında zaman boyutunun da eklenmesiyle 4 boyutta üretilebilirken, parametrelerin ürettiği sayısız olasılıkta da performanstan söz edilebilir (Turan, 2021). Tasarım ve üretim pratiğinde konvansiyonel sıralı ilişki, sayısal teknolojilerin 3 boyutlu modelleme ortamında bilginin üretilip tasarlandığı ve sorgulandığı girift bir süreci de beraberinde getirmiştir (Oosterhuis, 2004). Temsil, mimari nesnenin bir göstereni olmak yerine nesneyi aşan bir üst gerçekliğe dönüşmüştür.

Bilginin sayısallaştırılarak paylaşılabilir hale getirildiği dijital çağda, insanla girilen etkileşimin dijital araçları dönüştürmesiyle yaşanan melezleşme; dijital teknoloji ve insan arasındaki etkileşimin girift ve birbirinden ayırt edilemez bedenlenmiş bir ağ ürettiği bir döneme karşılık geldiği post-dijital çağa geçişi oluşturmuştur (Cramer, 2015). İnsan ve dijital teknoloji etkileşimini akışkan bir multimedya olarak değerlendiren post-dijital paradigma, bu etkileşimin sonuçlarını günümüzdeki birçok disiplinde yarattığı fırsatlar üzerinden tanımlamayı amaçlar (Agam-

* *Arş. Gör. Gebze Teknik Üniversitesi, Türkiye, gaslan@gtu.edu.tr*
* *Prof. Dr. Gebze Teknik Üniversitesi, Türkiye, leventaridag@gtu.edu.tr*

ben, 2005). Dijital teknolojiler, bu etkileşim deneyimini üretmenin aracı olarak işlev gösterdiği post-dijital çağda (Vargün, 2022), tasarım sürecinde mimari nesne bir sonuca dönüşene kadar onu etkileyen parametreler olarak tasarım pratiğine dahil olur. Dijital ortamın bir temsil aracı olmasının ötesinde bir üretim ortamına da dönüşmesi 21. yüzyıl tasarım ve temsil pratiğine etki ederek melezleşen bir görme biçimini üreten post-dijital temsile karşılık gelmektedir.

Dijital araçların ürettiği gerçeklik, fiziksel dünyanın gerçekliğinde deformasyona neden olur (Kouvaras, 2016). Dijital teknolojiyle kuşatılan insanın dış dünyanın gerçekliğine dair algısı da ayrılmaz bir ilişkiyle sarılı olduğu dijital dünyadan bağımsız düşünülemeyen, yeni ve sürekli değişen bir gerçeklik algısına karşılık gelir. Bu bağlamda post-dijital temsilin ürettiği dijital imgelerin değiştirdiği gerçeklik algısıyla Baudrillard'ın (2014) "bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm" şeklinde tanımladığı simülakr kavramı arasında benzerlik kurulmuştur. Baudrillard'ın (2014) dijital imgelerin sürekli üretimiyle gerçeğe koşut gerçeklikler üretilmesi kapsamında hipergerçekliğin ürettiği simülakr evreni tanımı post-dijital imgelerin üretimi bağlamında ele alınmıştır. Temsil ve mimari nesne ilişkisinin iç içe geçmesi bir simülakr evrenine dönüşen post-dijital temsilin katmanlı yapısını tanımlamaktadır.

Dijital imgeler olarak fotogerçekçi 3d görselleştirmeler kusursuz bir tamamlanmışlığı ifade eden perspektif vizyonuna aittir (Batuk, 2021). Bu görselleştirmelerdeki gerçeklik sapmasından yola çıkan post-dijital temsilde mimari nesne fiziksel bir kopyalamanın ötesinde parçalanarak, parçalar arasında kurulan ilişkiselliklerle deneyime açık bir üretim sahası olarak çalışır. Dijital temsilin sanal ve bütünsel gerçeklik anlayışı sapmaya uğrar. Görmenin biçimi ve yönü değiştikçe göstermenin yönü de değişim içine girer. Mimari nesne için tasarım süreci düşünsel inşadan -imgenin inşasından- başlar. İmgeler arasında kurulan fragmantal ilişkiyle üretilen gerçekliğin katmanlı yapısı, post-dijital temsili esnek ve üretken kılar. Bu parçalı yapının sinematografik benzeşimi hareketi görselleştiren ve yakalayan kronofotografik temsille ilişkilenir. Fragmanlarla kurulan eşzamanlılığa dayalı hareketi görselleştirme ve yakalama girişiminin kronofotografik yapısı, post-dijital temsili sinematografikleştirir.

Bu noktada çalışmanın hipotezlerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Post-dijital imgelerin deneyime açık gerçeklik katmanlarıyla kurulan simülakr evreninde mimari nesnenin dinamik yapısının sinematografik mekânsal anlatının bir uzantısı olduğu düşünülmüştür.

2. Mimarlığın konvansiyonel notasyonlarının, dijitalde üretilen imgelerin çokluğuyla, onların bir araya gelme biçimiyle, art ardalığı ve eşzamanlılığıyla sinematografik bir yapıya sahip olduğu öngörülmektedir.

3. Mimari nesne ve post-dijital temsil arasındaki karşılıklı ilişki eriyip iç içe geçerek temsili aşan melezleşmiş yeni gerçeklikler üretilmektedir.

Bu çalışmada post-dijital temsilin deneyime açık doğasının öznel gerçeklikler barındırmasıyla mimari nesnenin post-dijital imgelerle esnek ve akışkan anlatısı arasındaki sinematografik ilişkinin izi sürülmüştür. Teknolojinin gündelik hayat pratikleriyle bütünleşik ilişkisinin sanal ve gerçek ayrımını muğlaklaştıran yeni gerçeklik olasılıkları üretme potansiyeliyle mekan imgesini disiplinlerötesi bir araştırma nesnesine dönüştüren post-dijital temsilin sinematografik imge anlatısı üzerinden açımlamanın hedeflendiği bu çalışmada fiziksel dünya ile dijital ortam arasındaki gerilimde görünür hale gelen sibermekan, bir simülakr evreni olarak post-dijital temsilin mimarlık alanındaki güncel stüdyo projelerindeki karşılıkları arasındaki diyalogda sorgulanmıştır.

Mimarlığı, gelecek yaşam pratikleri için akıllı ve etkili çözümleri ele alan atmosferik, optik ve deneysel bir olgu olarak inceleyen; fiziksel ve dijital modeller, animasyon ve bilgisayar teknolojisiyle oluşturulan imgelerin yanı sıra diyagramlar ve veri setlerini kullanarak bilgiye dayalı ispatlanabilir bir yaklaşımı önemseyen mimar Hani Rashid'in stüdyosu mimari nesnenin düşünme, tasarlama ve üretim süreçlerini içeren post-dijital mimari temsilin sinematografik yapısını açımlamak üzere incelenmiştir. Studio Hani Rashid son üç dönem öğrenci işlerindeki post-dijital imgelerin ürettiği mekansallıkta, mimari nesnenin deneyime açık yapısıyla sinematografik kurgunun üretim olasılıkları arasında analojik bir ilişki yürütülmüştür. Post-dijital imgelerin sinematografik yapısının sorgulanması için seçilen 2022 yaz "paradigm park", 2021-2022 kış "climate control-alt-delete" ve 2021 yaz "oxygen" öğrenci projeleri tasarım bilgisinin konvansiyonel ve dijital mimari temsil araçlarının hibritleşmesiyle elde edilen sinematografik mekan anlatıları, video klipler aracılığıyla algılayan insan deneyimine açılmaktadır. Bir simülakr evreni olarak post-dijital temsil ile sinema-mimarlık arakesitinde sorgulanan "sinematografik mekansallık" disiplinlerarası bir yaklaşımla keşfedici bir süreci olanaklı kılmıştır. Mekanın fiziksel dünyadaki karşılığının dijital dünyayla kurulan disiplinler ötesi etkileşimde sınırların bulanıklaşmasının, mimarlığı kendi bilgisini de aşan bir aralıkta ve yeni gerçeklik ortamlarında deneysel yaklaşımlar üzerinden sorgulamaya olanak sağlaması önemsenmiştir. Post-dijital mimari temsilin, tasarlama ve inşa pratiğini temsille birlikte düşünmeye olanak sağlayan yapısının sinematografik kurguyla taşıdığı bu benzerliğin, sinema-mimarlık disiplinleri arasında görmeye dair yeni bir aralık üretme potansiyeli taşıdığı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Post-dijital temsil, Post-dijital imge, Simülakr, Sinematografik mekan, Sibermekan

KAYNAKÇA

Agamben, G. (2005). *State of exception* (1st ed.). University of Chicago Press.

Aksamija, A. (2016). *Integrating innovation in architecture, design methods and technology for progressive practice and research.* Wiley.

Batuk, A. (2021). Atmosferik temsiller lekeler, taramalar, konturlar. *Manifold*. 6 Ağustos 2024 tarihinde https://manifold.press/lekeler-taramalar-konturlar adresinden erişildi.

Baudillard, J. (2014). *Simülakr ve simülasyon*. Doğu Batı Yayınları.

Cramer, F. (2015). What is 'Post-digital'?. DM Berry & M. Dieter (Eds.), *Postdigital aesthetics: art, computation and design* (p.12–26). Palgrave Macmillan.

Kouvaras, L. I. (2016). *Loading the silence: Australian sound art in the post-digital age.* Routledge.

Kolarevic, B. (2003). *Architecture in digital age: design and manufacturing*. Spon Press.

Oosterhuis, K., Bier, H., Aalbers, C., & Boer, S. (2004, November 8—13). *File to factory in real time behavior in ONL-Architecture* [Conference presentation]. Proceedings of the 2004 AIA/ACADIA Fabrication Conference, Cambridge.

Turan, B. O. (2021). 21. yüzyıl tasarım ortamında süreç, biçim ve temsil ilişkisi. *Megaron.* 6(3), 162–170. https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_6_3_162_170.pdf

Vargün, Ö. (2022). Teknolojinin belirleyiciliğinde müzelerde dijitalleşme süreci ve insan odaklı tasarım yaklaşımları. *İdil*. 92, 565–584. doi: 10.7816/idil-11-92-09

İSTES İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ
4-5 KASIM 2024 SEMPOZYUMU

AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARINDA GÜRÜLTÜ DENETİMİNİN ÖRNEKLER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Hazal ŞENTÜRK*
ORCID: 0000-0001-7323-4578

ÖZET

Genel olarak düzensiz, rahatsızlık verici, istenmeyen sesler 'gürültü' olarak tanımlanmaktadır. Sanayi devriminden sonra (özellikle 20.yy sonlarında) nüfus artışı, sanayi ve teknolojinin gelişmesi ve yeni ulaşım sistemlerinin kent yaşamına girmesi gibi unsurlar nedeniyle gürültü kirliliğinde artış meydana gelmiştir. Yapılan araştırmalarda gürültü kirliliğinin dünya üzerinde toprak, hava, su kirliliği kadar önemli bir çevre sorunu olduğu belirtilmektedir (Karabiber,1991). İnsan kulağı kısa ya da uzun bir süre belli düzeyin üzerindeki gürültüden etkilendiğinde kalıcı ve geçici rahatsızlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle gürültünün denetlenmesi gerekmektedir. Gürültü denetiminde temel ilke gürültünün öncelikle kaynak-alıcı arasında yani kent planlama ölçeklerinde, daha sonra yapı ölçeğinde, son olarak da alıcıda denetlenmesidir. Gürültü kavramına kent ölçeğinde bakıldığı zaman taşımacılık faaliyetleri ve neden olduğu trafik yoğunluğundan kaynaklanan gürültü, sanayi gürültüsü ve çeşitli açık hava etkinliklerinden kaynaklanan gürültü ön plana çıkmaktadır (Yüğrük Akdağ, 2003). Yeni planlanan yerleşim alanlarının uygun biçimde gelişebilmesi ve mevcut yerleşim alanlarının da gürültüye karşı korunabilmesi için gürültü denetiminin şehir planlamasının başlangıç aşamalarında ele alınması gerekmektedir. Bu sayede günümüz şehirlerinde hızla değişen koşullara daha rahat uyum sağlanabilir ve yapı ya da alıcı ölçeğinde denetime gerek kalmadığından ekonomik kazanç sağlanabilir. 1970'li yıllarda gürültünün bir çevre kirletici olduğu fark edilmeye başlandığında 'kentsel akustik konfor' kavramı önem kazanmıştır (Özçevik, 2013). Kentsel yaşam kalitesini arttırmak ve gürültü kirliliğini azaltmak için çeşitli çözüm önerileri geliştirilmeye başlanmıştır. Özellikle akıllı şehir kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte, yenilikçi teknolojiler ve stratejiler kullanılarak gürültü denetimi konusunda önemli adımlar atılmaktadır. Örneğin gürültü kirliliğini takip edebilmek için şehir genelinde çeşitli noktalara günün farklı saatlerinde (gündüz-akşam-gece) gürültü düzeylerini ölçen sensörler yerleştirilerek gürültü haritaları oluşturulabilmekte ve konut, okul, hastane gibi gürültüye karşı hassas mekanların kent içindeki konumlarının belirlenmesinde bu haritalardan yararlanılabilmektedir. Aynı zamanda şehirlerdeki başlıca gürültü kaynaklarından biri olan trafiğin kontrol altına alınabilmesi için çeşitli çözümler üretilmektedir. Akıllı kavşak, trafik yoğunluğunu ölçen sinyalizasyon sistemi vb. uygulamalar ile taşıt gürültüsü denetlenebilmektedir. Bu çözümler yeterli olmadığında yerleşim alanlarında gürültü kirliliğinin azaltılabilmesi için ana yolların çevresine gürültü bariyerlerinin konumlandırılması gibi fiziksel önlemlerden yararlanılmaktadır. Gürültü bariyeri tasarımında dikkat edilmesi gereken bazı unsurlar bulun-

* *Dr. Öğr. Üyesi, Fenerbahçe Üniversitesi, Türkiye, hazal.senturk@fbu.edu.tr*

maktadır. Bunlardan bazıları; engelin yüksekliği, yüzey özellikleri, uzunluğu, formu ve ölçeği olarak sıralanabilir. Çeşitli bitkiler kullanılarak oluşturulan örnekler ise doğal bariyer olarak adlandırılmaktadır. Estetik açıdan daha avantajlıdır ve daha ucuza mal olmaktadır. Aynı zamanda iklim iyileştirme, gölgeleme vb. özellikleri bulunmaktadır. İstenmeyen seslerin insanlarda pozitif hisler oluşturan seslerle maskelenmesi de uygulanabilecek bir diğer tekniktir. Örneğin trafik gürültüsünün kuş sesi ya da su sesi kullanılarak azaltılmasına yönelik çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda incelenen işitsel peyzaj 'soundscape' kavramı, R.M. Schafer tarafından 1960'larda önerilmiştir. Bu kavramın Türkçe açıklamasına bakıldığında ise 'landscape' yani peyzaj kavramının işitsel karşılığı olarak tanımlanmaktadır. Kentsel işitsel peyzaj tasarımının kurallarından biri de alanın kullanıcıları tarafından en fazla istenen sesleri eklemek ya da vurgulamaktır. Ya da en azından istenmeyen seslerden dikkati uzaklaştırmak hedeflenmektedir. Bu kapsamda belirli seslerin ortadan kaldırılması ya da azaltılması, sembol seslere önem verilmesi ve korunması, ses yerleşimlerinin iyi planlanması gibi ilkeler oluşturulmuştur. Araştırmalar insanların doğal seslerden yapay seslere göre daha fazla memnuniyet duyduğunu göstermektedir. Gürültü denetimi konusu oldukça kapsamlı ve pek çok disiplinin bir arada çalışması gereken bir konudur. Öncelikle kentsel planlamanın ve ulaşım planlamasının birbiri ile ilişkili olarak doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir. Çalışmada; gürültü sensörleri, işitsel peyzajın kullanımı, gürültü engelleri, bitkilendirme, yol yüzeylerinin sessiz asfalt ile kaplanması, trafik akışının yönlendirilmesi, hız sınırlandırılması gibi öneriler bakım ve uygulama kolaylığı, görüş kısıtlaması, maliyet, katılımcılık, güvenlik, fonksiyonellik, sürdürülebilirlik, kent kimliği ile uyum, teknoloji, yönetim kriterleri açısından değerlendirilmiştir. Gürültü engellerinin tasarımında da mimarların dikkat etmesi gereken önemli noktalardan çalışmada bahsedilmiştir. Görsellik korunurken aynı zamanda ses düzeyini de azaltmak amacıyla görselliğin korunması amacıyla kent estetiğine katkı sağlayabilecek form, tasarım ve malzeme kullanımıyla (doğal+yapay) farklı özellikler gösteren engellerin tercih edilmesi uygun olacaktır. İşitsel peyzaj tasarımında ise daha önce belirtildiği üzere sembol sesler önem arz etmektedir. Bu seslerden memnuniyet verici olanların korunması amacıyla istenmeyen seslerin azaltılması gerekmektedir. Bunun için de çalışılan bölgelerin iyi analiz edilmesi önemlidir. Özellikle hassas işlevlerin bulunduğu bölgelerde gürültü denetimi ve işitsel peyzaj tasarımı uygun şekilde yapılmalıdır. Bu nedenle gürültü engelinin uygulanacağı yolun niteliği, çevresindeki arazi kullanımları, yolu gün içerisinde ve gece saatlerinde kullanan araç sayısı gibi unsurlar değerlendirildikten sonra gürültü haritalarından elde edilen verilerle (gerekiyorsa anket çalışması vb. de yapılabilir) desteklenmeli ve tasarım kararları alınmalıdır. Kent içi ulaşımda yapısal engellerin tasarımında dikkat edilmesi gerekenlere bakıldığında; engelin kentsel mekan kalitesi ve yayaların güvenliğini olumsuz etkilemeyecek şekilde, malzemede seçilmesi ve süreklilikte tasarlanması önemlidir. Yerleşim alanlarındaki yoğunluk, araç-yaya sayısı, gürültüye hassas alanların analizinde yapay zeka uygulamalarından yararlanılması ile de akıllı şehirlerde gürültü denetimi konusunda başarı elde edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Şehirler, Gürültü Denetimi, İşitsel Peyzaj, Kent Planlama, Akıllı Ulaşım

KAYNAKÇA

Karabiber, Z. (1991). *Gürültü İnsan Etkileşimi* [Bildiri Sunumu]. Türkiye'de Çevre Kirlenmesi Öncelik Sempozyumu, İstanbul.

Yüğrük Akdağ, N. (2003). Kent Planlamada Gürültü Haritalarının Önemi: Barbaros Bulvarı Çevresi Örneği, *Mimarlık Dergisi*, 312, 56-60.

Özçevik, A. (2013). İşitsel Peyzaj Kavramı ve Kentsel Akustik Konfora Katkısı, *Mimarlık Dergisi,* 370, 73-77.

Hao, Y., Kang, J., & Wörtche, H. (2016). Assessment of the masking effects of birdsong on the road traffic noise environment. *The Journal of the Acoustical Society of America,* 140(2), 978. https://doi.org/10.1121/1.4960570

Özer, S. (2014). *Karayolu Gürültüsünün Denetlenmesinde Yol-Yapı İlişkisi Açısından Optimum Koşulların Belirlenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi

Crombie, D. H., Hothersall, D. C., & Chandler-Wilde, S. N. (1995). Multiple-edge noise barriers. *Applied acoustics*, 44(4), 353-367.

Watts, G. R. (1996). Acoustic performance of parallel traffic noise barriers. *Applied Acoustics,* 47(2), 95-119.

İSTES İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ
4-5 KASIM 2024 SEMPOZYUMU

AŞKIN VE İLİŞKİLERİN DEĞİŞEN DOĞASI

Melike İLERİSOY*
ORCID: 0000-0001-9466-0410

ÖZET

İkili ilişkilerin dinamizmi toplumların geçirdiği sosyokültürel değişime paralel olarak süratle değişmekte, bir sonraki adımda nereye evrileceğini kestirmenin mümkün olmadığı bir noktaya doğru ilerlemektedir. Özellikle son on yılda sosyal platformaların yükselişi ve "gerçek zamanlı konum" tabanlı flört uygulamalarının popülerleşmesi, geleneksel ilişki kurma biçimlerini büyük ölçüde değiştirmiş, bu platformlar özellikle romantik ilişki talebine yönelik sınırsız sayıda alternatif sunan birer mecra haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı bireyleri sanal platformlarda ilişki arayışına iten sebepleri ve bu ilişkilerin genel niteliklerini sosyolojik değerlendirmeler ve ampirik veriler ışığında incelemektir.

Bu inceleme sürecinde bir yandan flört sitelerinin kullanım sebeplerine ilişkin uzun süreli yakınlaşma arzusu üzerinden ihtiyaç temelli bir okuma, öte yandan ise Bauman'ın "akışkan aşk" kavramı çerçevesinde haz ve tüketim odaklı eleştirel bir okuma yapılacaktır. Bu çalışma "sağlıklı, ideal, işlevsel" ilişki gibi nitelemelerden arınmış, yansız bir konumu korumaktadır. Dünya üzerinde yaklaşık 500 milyona yakın öznesi bulunan sanal ilişki olgusuna bilimsel bir merak duygusuyla yaklaşma çabasında olan bu çalışmanın herhangi bir etik/değer kaygısı taşımadığının altını çizmek önemlidir.

Her birliktelik biricik ve başka birlikteliklerle karşılaştırılamaz bir kendine has olma hali içermektedir. Belki de bu sebepledir ki şimdiye dek düşünürler ve sanatçılar üzerinde uzlaşabilecekleri bir ilişki tanımına ulaşamamışlardır. Bununla birlikte romantik ilişkilerin gündeminin "aşk" ve "cinsellik" gibi görece farklı yerlerden köken alan iki olgu tarafından daimi işgal altında olduğu da bilinen bir gerçektir. Bir başka deyişle aşk gibi bir olgunun, içgüdüsel arzuların mecrası olan cinsellikle bir aradalığı oldukça karmaşık soruların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bireyin sosyal mecralardaki ilişki arayışında evvel emirde hangisinin tetikleyici olduğu literatürde ele alınan bir araştırma sorusudur (Castro ve Barrada, 2020). Bu inceleme kapsamında bahsi geçen soruya insanlık tarihi kadar eski ve cevabının da bir o kadar muğlak olduğu bilinciyle yaklaştığımızın altını çizmek gerekir. Bu bağlamda sorunun olası bir cevabı öncelikle Bauman'ın değerlendirmelerinde aranacak, ardından görgül veriler ışığında bir sentezе ulaşılmaya çalışılacaktır.

Bauman çağdaş toplumda ilişkilerin tıpkı diğer sosyal yapılar gibi akışkan hale geldiğini ileri sürmekte, geçici, değişken ve yüzeysel oluşlarına dikkat çekmektedir. Akışkan olma hali tutuna-

* *Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye, milerisoy@ticaret.edu.tr*

mayan, kök salmayan, oradan oraya akmaya meyilli, derinleşmeyen, stabilize olmayan, sığ kalmayı tercih yönünde bir irade olarak tanımlanabilir. Akışkan olma halini modern insanın bireysel özgürlüğe ve tüketim kültürüne verdiği önemle ilişkilendiren Bauman, bu perspektifi sosyal platformların ilk prototiplerinin gündeme geldiği 2003'te ortaya koymuştur. Bauman'ın (2016) "Modern akışkan dünyamızın sakinleri ilişkilerin, hafif bir pelerin gibi omuza konup fırlatılıp atılabilir olmasını mı arzularlar?" (s. 12) cümlesinden hareketle gelinen noktaya dair basiretli öngörülerde bulunduğu söylenebilir. O dönemden bu yana bu mecralar hem sayıca artmış hem de kullanıcılarına organik tanışma formlarına benzer farklı alternatifler sunar hale gelmiştir.

Flört uygulamaları, sunduğu geniş seçenek havuzu ve hızlıca etkileşim olanağı sunması bakımından bir avantaj olmakla birlikte, güven ve adanmışlığın "büyük ölçüde" yer almadığı sui generis doğası sebebiyle çabuk elde edilen ancak çabuk da yitirilen ilişkilerin mecrası olarak da tanımlanabilir (Bauman, 2016, s. 13). Bu minvalde bir sanal ilişkiden diğerine savrulan birey git gide akışkanlaşmakta, bunun doğal bir sonucu olarak da kök salmaktan uzaklaşmaktadır. Böylece derin bağlar kurmak yerine hızlı ve anlık hazlar elde edebilmektedir. Bu çeşit bir tavırda cinsel yakınlık ilişki arayışını tetikleyen ana güdü olabilir.

Tüketim kültürünün her alana yayıldığını belirten Bauman, modern bireylerin uzun süreli sorumlulukların altına girmekten kaçındığını, birbirlerini bir ürün gibi "tükettiğini" ve bilhassa bağlamından kopartılmış cinsellik arayışının bu olgunun bir temsili olduğunu belirtmiştir (Bauman, 2016, s. 29, 64). Çeşitli özelliklerine göre kişileri eşleştiren bir algoritmaya sahip flört sitelerinde profiller, birer katalog gibi değerlendirilir ve görseller kaydırılarak bir "kişi/ürün" seçimi yapılır. Bu yaklaşım, ötekinin bir tüketim objesi haline geldiğini vurgulamaktadır. Öte yandan kök salamayan çok sayıda yakınlaşma çabası bireyin yalnızlığını pekiştirmektedir.
Sonuç olarak Bauman'ın akışkan aşk yaklaşımına göre ilişkilerin doğası değişir ve romantizmin geleneksel kalıcılığı yerini geçici ve anlık tatminlere bırakır. Ancak bu tespitlerin bir hakikati tümüyle eleştirel açıdan yorumlamaya sebebiyet vermemesi için, bu siteleri konu alan ampirik verilerin neye işaret ettiğine göz atmak gerekmektedir. Buna göre bilimsel araştırmaların gösterdiği en temel sonuç, hem araştırma hem de sosyal düzeyde, flört uygulamaları hakkında birçok önyargılı fikir ve stereotipin olduğudur. Uygulamaların çoğunlukla erkekler tarafından kullanıldığı yönündeki inanç bu sterotipin bir örneğidir. Oysa ki çalışmalar kadınların bu mecraları erkeklere benzer oranda ve hatta daha etkili bir şekilde kullandığını göstermektedir (Timmermans ve Courtois., 2018). Araştırmaların geçersiz kıldığı ve akışkan aşk çerçevesine yerleşen bir diğer sterotip ise flört uygulamalarının çoğunlukla cinsel yakınlık için kullanıldığına dair varsayımdır. Ancak, çalışmalar bunun tersini işaret ederek uygulamaların eğlenmek, merak, sosyalleşmek, cinsel/romantik ilişkiler aramak gibi çok çeşitli nedenlerle kullanıldıklarını göstermektedir (Sumter ve Vandenbosch, 2017; Timmermans ve Courtois, 2018; Ranzini ve Lutz, 2017; Tang, 2017; Timmermans ve De Caluwe, 2017). Özellikle çok sayıda kadın kullanıcı için bu mecraların uzun süreli ilişki arayışına hizmet ettiği önemli bir ampirik veridir. Tüm bu sonuçlar Bauman'ın değerlendirmelerinin sosyolojik derinliğe sahip açıklayıcı bir perspektif

olmakla birlikte, söz konusu hakikatin geneline uyarlanabilecek bir bakış açısı olamayacağını ortaya koymaktadır.

İnsan canlısı fetüs formundan başlamak üzere hep bir ötekinin varlığına muhtaç olagelmiştir. Tanımlayıcı psikiyatrinin "anormal" tanımıyla, sözde "normalin" ötesine yerleştirdiği varoluş biçimleri dahil olmak üzere, insanın kendi benliğini ötekinin bakışında ve her defa bakışında, ilmek ilmek inşa ettiğinin altını çizen psikanalitik duruşu hatırlamak faydalı olacaktır (Hasanoğlu, 2022, s. 23). Çok hızlı bir şekilde kullanıcı sayısı artan söz konusu mecraların bireysel özgürlüğü kaybetmeden ötekinde varolma arzusuna (aşk) mı doyum sağladığı, yahut hızlı ve sığ oluşu sebebiyle, aşk ve cinselliğin orta yolda buluşmasını olanaksız kılan bir yalnızlaşma ile mi sonuçlanacağı gelecek çalışmalar için mümbit bir araştırma alandır. Görünen o ki flört uygulamaları uzun süreli bağlılıkların olmadığı ilişki formlarını mümkün kılması açısından sıkça tercih edilen mecralar olmaya devam edecektir.

Şu ya da bu biçimde insanoğlunun yaşam serüveni, kadim yalnızlığına şahit bir çift gözün arayışı olarak özetlenebilir. Yıllar önce ucu yakılmış mektuba sevgilinin vereceği cevabı bekleyen insan canlısı, şimdilerde uygulamalardaki "eşleştiniz" ibaresine verilecek "kabul" cevabını beklemektedir. Mektuba karşılık beklemek bir sabır ve adanmışlık işidir, oysa sanal mecrada doyum bir 'tık' uzaklıktadır. Ancak hız ve derinlik, nadiren aynı yerde bulunur. Görme ve görülme arzusunun deyimi yerindeyse şaha kalktığı bu çağda sayısız seçenek arasından hızlıca temas edebilecek birine ulaşmak kulağa hoş gelebilir. Ancak aynı kişiyi hızla değersizleştirip elden çıkarma iradesini de her daim kenarda tutması sebebiyle, modern bireyin yalnızlığının derinleşmesine mi yol açacağı yine gelecek araştırmaların ele alacağı bir sorudur.

Özetle insanın hakikati hep bir bekleyiştir, "hemen" her seferinde yanılan ancak bu yanılgıyı yine ve derhal yola revân olarak inkar eden, "ben" diye başlayıp, benliğini ötekinin bakışında kuran insanın bekleyişidir. Bu yazıyı Kemalettin Kamu'nun bireyin kadim yalnızlığına çare gördüğü ötekini ve ona duyduğu derin ihtiyacı anlattığı şiiriyle noktalamak yerinde olacaktır. "KİMSESİZLİK", KEMALETTİN KAMU

Anahtar Kelimeler: Romantik İlişki, Aşk, Cinsellik, Flört Uygulamaları, Sanal İlişki

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2016). *Akışkan Aşk, İnsan İlişkilerinin Dayanıksızlığı* (3. Baskı). Alfa Yayın.

Castro, Á., & Barrada, J. R. (2020). *Dating Apps and Their Sociodemographic and Psychosocial Correlates: A Systematic Review. International journal of environmental research and public health*, 17(18), 6500.

Hasanoğlu, A. (2022). *Aşkın Halleri, İkili İlişkilere Farklı Bir Bakış* (2. Baskı). Pinhan Yayıncılık.

Ranzini, G.; Lutz, C. (2017). Love at first swipe? *Explaining Tinder self-presentation and motives. Mob. Media Commun*. (5), 80–101.

Sumter, S.R.; Vandenbosch, L.; Ligtenberg, L. (2017). Love me Tinder: *Untangling emerging adults' motivations for using the dating application Tinder. Telemat. Inform.* (34), 67–78.

Timmermans, E.; Courtois, C. (2018). *From swiping to casual sex and/or committed relationships: Exploring the experiences of Tinder users. Inf. Soc*. (34), 59–70.

Tang, D.T.-S. (2017). *All I get is an emoji: Dating on lesbian mobile phone app Butterfly. Media Cult. Soc*. (39), 816–832.

Timmermans, E.; De Caluwé, E. (2017). *Development and validation of the Tinder Motives Scale (TMS). Comput. Hum. Behav.* (70) 341–350.

İSTES İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ
4-5 KASIM 2024 SEMPOZYUMU

CEZANIN BİREYSELLEŞTİRİLMESİ BAĞLAMINDA CEZA KAVRAMININ EVRİMİ

Metehan HEPVAR*
ORCID: 0000-0001-5690-8673

ÖZET

Bu bildiri, ceza kavramının modern dönemde yaşadığı evrimin, günümüz ve gelecekteki istikametine dair bir perspektif ortaya koyarak yabancılaşma ve yapay zekâ kavramlarının bu istikamet üzerindeki olası etkilerine ilişkin temel sorunlara işaret etmeyi amaçlamaktadır. Bugün ulaştığı noktada cezanın bireyselleştirilmesi kavramının, cezanın amaç ve özelliklerine ilişkin temel kabulleri değiştirdiği ve gelecekte yapay zekânın etkisiyle bu değişimin hız kazanacağı, bu yaratıcı yıkımın ise yabancılaşma özelinde, üzerinde düşünülmesi gereken muhtelif sorunları ihtiva ettiği, bildirinin temel argümanları arasındadır.

İnsanların bir arada yaşamasının sistematik bir hâle gelmesinin sonuçlarından biri, cezalandırma kavramının ortaya çıkmasıdır (Kökrek, Öztürk & Umudum, 2021, s. 656). Hapis cezalarının günümüzdeki şeklini alarak ceza olarak kabul edilmesi, XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaşanan fikri dönüşümün ceza hukuku teorisine etkisi ile mümkün hâle gelmiştir. Bu süreçte cezanın, kişinin bedenine verilmesi düşüncesi terk edilerek, hürriyete yönelik ceza verilmesi düşüncesi hâkimiyet kazanmıştır (Demirbaş, 2022, s. 173). Bu düşünceye paralel olarak ceza hukuku teorisinin temel sorunlarından biri olan cezalandırmanın amacına ilişkin tarih boyunca verilen cevapların, modern dönemde geldiği noktayı, adaletçi ve faydacı görüşler olarak iki temel kategori ekseninde tasnif etmek mümkündür. İlerleyen dönem içerisinde her iki görüşün de etkisi birleşerek karma görüşü meydana getirmiş olsa da bu görüşlerin etkisini hala sürdürdüğü görülmektedir (Aktaş, 2009, s. 18).

Cezanın, işlenen suçun bir karşılığı olarak varlığının başka bir amaca matuf olmaksızın gerekli ve yeterli olduğunu ileri süren adaletçi görüşün, ilkel toplumlarda iktidarın kurumsallaşmasının kendini gösterdiği zamanlardan bu yana varlığını devam ettiren bir bakış açısı olduğunu ifade etmek mümkündür. Kefaret teorisi olarak da adlandırılan bu görüş, Alman İdealizminin etkilediği Aydınlanma dönemi ile Kant ve Hegel'in adalet felsefesine ilişkin görüşleri ile kendisine yer bulmuştur.

Önceleri tanrısal kökenli kabul edilen cezalandırma düşüncesinin insan aklına dayandığını ileri süren ve cezalandırmanın bir amacı olması gerektiğini ileri süren görüşleri "çıkarcılık" olarak nitelendiren (Kant, 2013, s. 38) Kant'ın ada metaforu, bu görüşün en bilinen örneği kabul edilmektedir. Cezanın yegâne amacının adaletin tesisi olmasını ileri süren bu görüşü destekleyen

* *Arş. Gör. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye, mhepvar@ticaret.edu.tr*

Hegel ise, suçun işlenmesinin, müesses hukuk nizamına yönelik bir yadsıma (*negation*) olarak nitelendirmiş, bu çerçevede cezayı da yadsımanın yadsınması olarak değerlendirmiştir (Hegel, 2018, s. 259). Kökeni Protagoras'a kadar dayandırılan (Honig, 1936, s. 416) faydacı görüşler ise kefaret teorisini ekseriyetle doğrudan reddetmemekle birlikte cezalandırmanın bundan bağımsız olarak belli amaçlara hizmet etmesinin gerektiğini ileri sürmüştür. Grotius gibi düşünürler, cezalandırmanın, suç işleyen kişiyi ıslah etmek gibi amaçlar barındırması gerektiğini ileri sürerek bu görüşün temel ilkelerini ortaya koymuştur. Modern dönemde ise Bentham ile Mill gibi faydacı düşünürler, bu görüşün ceza teorisi içerisindeki yerini sağlamlaştırmıştır (Mill, 2017, s. 27). Bentham, suçu önlemede yetersiz kalan, suçun kendisinden daha büyük maliyet yaratan veya daha maliyetsiz alternatifleri mevcut olan cezaların infaz edilmemesi gerektiğini ileri sürmüştür (Bentham, 2000, s. 134). Pozitivist Okul'un öncüleri olarak da kabul edilen Alman ceza hukukçularından Feuerbach ve Liszt ise cezanın genel önleme ve özel önleme amaçlarını tanımlayarak sınırlarını çizmişlerdir (İçel & Donay, 2005, s. 6).

Kısaca özetlenmeye çalışılan bu tarihsel sürecin nihayetinde modern dönemde cezalandırmanın amacı içerisinde, adaletçi görüşün etkisiyle cezanın suçun karşılığı olmasının yanı sıra genel önleme ve özel önleme de yer almaktadır. Genel önleme, kişinin cezalandırılmasıyla toplumun suç işlemekten caydırılması amacı olarak özetlenebilirken özel önleme ise suç işleyen kişinin ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılması olarak ifade edilebilir. Faydacı görüşlerin ceza teorisine etkisi bu kadarla kalmamış, cezanın özelliklerine de sirayet etmiştir. Modern dönemde cezanın özellikleri arasında cezanın son çare (*ultima ratio*) olması, insan onuruyla bağdaşması, tazmin edilebilir olması ve devlete mümkün olduğu kadar az yük getirmesi sayılmaktadır (Hepvar, 2024, s. 36). Günümüzde cezanın genel ve özel önleme amaçlarının gerçekleşmesinin, diğer amaçlara göre öne çıktığını hapis cezaları özelinde gözlemlemek mümkündür.

Cezanın özelliklerine ilişkin bahsedilen bu fikri dönüşüm, XX. yüzyılda ölüm cezasının meşruiyetini tartışmaya açmış, günümüzde ise en azından Kıta Avrupası doktrini bakımından bu cezanın insan onuruyla bağdaşmadığı yönündeki düşüncenin hâkimiyeti ile sonuçlanmıştır (Bat, 2018, s. 146). İlerleyen süreçte ise müebbet hapis cezalarının da tıpkı ölüm cezası gibi suç işleyen kişinin topluma yeniden kazandırılmasına imkân tanımamasından dolayı insan onuruyla bağdaşmadığı düşüncesi gelişmiştir. Günümüzde "umut hakkı" olarak nitelendirilen bu düşünceye dayanarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Birleşik Krallık, Fransa, Güney Kıbrıs ve Türkiye gibi ülkeler aleyhine kararları mevcuttur (Hepvar, 2024, s. 109). Benzer şekilde, kısa süreli hapis cezalarının infazı sürecinin, suç işleyen kişiyi topluma kazandırmanın aksine suç işlemeye daha meyilli hâle getirdiğine yönelik bilimsel çalışmalar gerekçe gösterilerek bu neviden cezalar için alternatiflerin gerekliliği düşüncesi gelişmiştir (Maden, 2012, s. 66). Özellikle iki yıldan az süreli hapis cezalarının cezaevlerinde infaz edilmesi yerine, hukukumuzdaki hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi kurumlar ile elektronik kelepçe, konutta infaz ve sair seçenek yaptırımlar vasıtasıyla bu kişilerin hürriyetlerinin belli oranlarda kısıtlanması gibi uygulamaların, giderek yaygınlaştığı görülmektedir.

Bahsi geçen yaygınlaşma sürecinde özellikle sibernetik ve yapay zekâ kavramları, hukukun pek çok alanında radikal değişim potansiyeli barındırmalarıyla dikkate değer kavramlardır. Ceza hukukunun, kural ve olay tabanlı kritik ve karar verme algoritması şeklinde ifade edilebilecek pratiğinde yapay zekânın giderek artan kesinlikte sonuçlara ulaştığı denemeler, yakın zamanda bu sistemlerin karar verme ve infazda uygulanabilirliğine işaret etmektedir (Kökrek, Öztürk & Umudum, 2011, s. 658). Canlılar ve makinelerin çalışma prensiplerindeki benzerlikleri analiz ederek, bütüncül yaklaşım yerine kaos teorisi üzerinden hareket eden davranış bilimi olarak tarif edilebilecek sibernetik ise yapay zekânın, hukuk kuralları ve somut olay özelinden hareket ederek hâkimin karar alma örüntüsüne uygun şekilde işlev kazanmasında hayati önem arz etmektedir (Çataloluk, 2012, 130). Tüm bu gelişmelerin, usul ve esas boyutlarıyla hukuk alanında meydana getirebileceği yaratıcı yıkımın muhtemel sosyal tesiri başlı başına bir inceleme konusudur.

Sibernetik başta olmak üzere bu konulardaki çalışmaların etkisiyle, yapay zekânın hukuk alanında güvenilir şekilde kullanımının yaygınlaşması sonucunda özellikle ekonomik cezalar ile kısa süreli hapis cezalarında seçenek yaptırımların uygulanma sıklığının artacağını; yakın gelecekte ise muhakeme sürecinde bu neviden uygulamalarının kapsamının genişleyeceğini öngörmek mümkündür. Bu bildiri ile tüm bu gelişmelerin toplumsal sonuçlarını ise yabancılaşma üzerinden değerlendirerek olası problemlere cevap aramak gerektiğine işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hapis cezası, Umut hakkı, Yapay zekâ, Seçenek yaptırımlar, Yabancılaşma.

KAYNAKÇA

Aktaş, S. (2009). *Cezalandırmanın amacı üzerine*. EBYÜHFD, 13(1-2).

Bat, Y. (2018). *Demokratik hukuk devletinde yaşam hakkı ve ölüm cezası* (1. bs.). İstanbul: Tilki Kitap.

Bentham, J. (2000). *An introduction to the morals and legislation*. Kitchener: Batoche Books.

Çataloluk, G. (2012). *Hukuk Sistemi ve Autopoiesis* (1. bs.). On İki Levha Yayıncılık.

Demirbaş, T. (2022). *Ceza hukuku genel hükümler* (17. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hegel, G. W. F. (2018). *Felsefe tarihi Cilt I: Thales'ten Platon'a Grek felsefesi* (D. B. Kılınç, Çev.). İstanbul: NotaBene Yayınları
.

Hepvar, M. (2024). *Ceza Hukuku Boyutuyla Umut Hakkı* (1. bs.). On İki Levha Yayıncılık.

Honig, R. (1936). *Ceza gayeleri nazariyesinin tarihine dair* (Y. Abadan, Çev.). İÜHFM, 2. ss. 413-426.

İçel, K., & Donay, S. (2005). *Karşılaştırmalı ve uygulamalı ceza hukuku genel kısım* (4. bs.). İstanbul: Beta Yayınevi.

Kant, I. (2013). *Ahlâk metafiziğinin temellendirilmesi* (I. Kuçuradi, Çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kökrek, Z., Öztürk, İ., & Umudum, E., (2021). *Hukuk Sisteminin Psikolojik Mimarisinin Mühendislikle Gerçeklenmesi: Hukukta Makine Öğrenmesi ve Yapay Zeka.* Astana 1. Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilimler Sempozyumu. Antalya: ss. 653-672.

Maden, M. (2012). *Hapis cezasına seçenek yaptırımlar*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Mill, J. S. (2017). *Faydacılık* (G. Murteza, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

İSTES İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ
4-5 KASIM 2024 SEMPOZYUMU

ROLAND BARTHES'IN STUDIUM ve PUNCTUM KAVRAMLARI AÇISINDAN GÖRÜNTÜNÜN MEKANİKLEŞMESİ PROBLEMİ ÜZERİNE FELSEFİ BİR İNCELEME

Muammer AKTAY*
ORCID: 0000-0001-6103-5598

ÖZET

Endüstri 1.0 döneminden sonra teknolojinin hızlı ilerlemesi ile birlikte gerçekliğin belirli araçlarla birlikte yalnızca yansıması değil sabitlenmesi de sağlanmıştır. Görüntünün mekanik kopyasının sabit olmasından dolayı ona dair yapılan yorumlarında sabitliği problemi söz konusudur. Öncelikle mekanik bir kopya olarak anlaşılan fotoğrafın özü var mıdır sorusu gündeme gelmiştir. Bu noktada Barthes görüntünün teknik araçlarla sabitlenmesinin kendi başına amaç olup olmaması problemini ön plana çıkarmaktadır. Barthes, görüntünün sabitlenmesi konusunun araçtan daha fazla değer içeriği taşıdığına odaklanmaktadır. Ona göre bir ressam veya bir sinema yönetmeni, aşamalarla gerçekliği değiştirerek ve dönüştürerek, amacını ortaya koymaktadır. Bu amaç, gerçekliğin insani yorumunu yaratabilir. Ancak fotoğraf gibi anlık birebir gerçekliğin süreç olmadan yaratılması, görüntünün özü tartışmasını doğurabilir. Bu durumda, mekanik olarak üretilen görüntülerin bir kopya olması, gösteren ve gösterilen, nesne ve temsil arasındaki boşluğu ortadan kaldırır mı sorusu önemlidir. Barthes bu soruya özne üzerinden cevap vermektedir. Ona göre, gerçeklik ve tarihsel öyküyü içeren fotoğraf nesnesi olmuş olanı açıklasa da, izleyici için yeni duygular ifade edebilir. Yani Barthes, izleyicinin deneyimine odaklanarak, fotoğrafın yalnızca araç değil varoluşa da etki ettiğine değinmek istemektedir. Bu açıdan, fotoğrafla ilgili olarak iki temel kavram ön plana çıkarır. Birinci olarak Latince bir sözcük olan keskinliği olmayan, görülen anlam olarak kullandığı studium kavramıdır. Bu kavram, politik ve toplumsal içeriği olan biçimlere, mekanlara kültürel açıdan yaklaşarak, belirli bir salınım etkisi verir. Studium belirli ölçüde, aynı olmaya devam eden öznenin, aynılığını etkilemeden genelliğe vurgu yapar. Bu kavram görüntünün sabitliği açısından belirli bir bağlanış ortaya çıkarsa da, genel anlatım ve ifade özelliklerine yönelir. Özne için bu görüntüye dair studium, geniş enformasyon alanı üzerinden hedefsiz ilginin, özensiz arzunun alanını simgeler. Görüntünün içerisindeki bu kavram derinlik, tutku, arzu, risk, sertlik gibi kavramlardan yoksun olarak bakışın yüzeyselliğini ifade eder. İkinci olarak fotoğraf ile ilişkili olarak diken batması ya da bir aletle yapılan izi anlatan Latince punctum kavramı vardır. Barthes'a göre, bu kavram hem delme hem de fotoğraflardaki "delinmiş", "delik deşik olmuş" izleri simgelemektedir. Görüntü içeriğindeki studium kavramı belirli olarak hoşlanma ve beğenmeyi, punctum ise yaralanmayı, sarsılmayı ortaya çıkarır. Bu açıdan Barthes'a göre, tekdüze olarak fotoğraf ile tekdüze olmayan fotoğraf arasındaki farkı veren, studium ve punctum kavramlarıdır. Fotoğrafın mekanikliğini ortadan kaldıran,

* *Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye, maktay@cumhuriyet.edu.tr*

insanı delip geçen, karşı koyan, onunla mücadele eden punctumları, noeması, özü ile etki ortaya çıkarır. Çünkü studium kavramı fotoğraftaki enformasyonu açığa çıkarırken, punctum ise enformasyonu kesintiye uğratarak, devamlılığı yok eder. Derinlik nasıl maskelere ihtiyaç duyuyorsa, fotoğrafın tekdüze olmaması için de punctum gerekir. Fotoğraftaki punctum noktaları tam olarak tespit edilemese de, onun delici etkisi pürüzsüzlüğe meydan okur. Barthes'a göre haber fotoğraflarından pornografik fotoğraflara kadar tekdüze anlamlar her yerdedir. Bu düzleştirici, şeffaflık ortaya çıkaran görüntülerde, herhangi bir yabancılık, tuhaflık, pürüzlülük söz konusu değildir. Yani bu görüntülerde tamamlanmışlık ve pürüzsüzlüğün eşlik ettiği düzleştirici anlamlar vardır. Hayat mekanikleştikçe, insanın derinliği eksildikçe, düz anlamlar içerisinde ve düz bakışlar altında punctum ifade eden görüntüler ortadan kalkacaktır. Görüntülerdeki derinlik ve punctumların eksikliği hem dijitalizm hem de yeni bir insan inşası ile ilgilidir.

Çağımız açısından görüntünün düz anlamlara hapsedilmesiyle birlikte, homo videns (gören insan) problemi söz konusudur. Bunun sebebi, dijitalizmdeki görüntünün kesintiye uğramaması için punctum anlamlar yerine, düzleştirici olan anlamlara ihtiyaç duyulmasıdır. Bu durumda görüntüler, insanlardan daha canlı bir hale gelirken, görüntüler üretilir ve tüketilir bir konumdadır. Her şeyin akıcı ve dışa dönük görüntüye dönüşmeye başlamasıyla, homo videns, vitrindeki seçeneklerin seçiminden sorumlu hale gelmektedir. Barthes'a göre bu bir anlamda görüntü obezitesi ya da oburluğun dışa vurulmasıdır. Her görüntünün gizlilik ve derinlik olmadan dışarıya vurucu anlamlara sahip olması, kendisini her bakışa açık kılmaktadır. Bu durumda dijitalizmin gelişmesiyle birlikte, studium kavramında bile dönüşüm görülmektedir. Studium temelde belirli bir enformasyon, kültürel içeriklere sahiptir. Ancak homo videns, görüntünün pornografileşmesini sağlarken, kültürden arınmış görüntüler ön plandadır. Bu açıdan görüntü fetişizmi problemi açığa çıkarken, tam anlamıyla görüntülerin heyecan uyandırması mottosu söz konusudur. Artık Barthes'ın görüntünün felsefesi için görüntünün özü, noeması problemi çağımızda ortadan kalkmaktadır. Bu noktada görüntünün retoriği ve de felsefesi yapılabilir mi sorusu kendini göstermektedir. Birinci olarak kapitalizm araçlarının sergi değeri açısından aşırı görünürlüğü teşvik etmesi ve heyecan uyandırması asli olan görüntülerin merkezde olması, Barthes'ın özellikle punctum ve de studium kavramları, Lacan'ın direnen ve karşıtlık içeren imge ya da Agamben'in görüntünün zarafeti anlayışları yerinden edilmektedir. İkinci olarak homo videnin görüntünün felsefesini yapması mümkün değildir. Çünkü o berraklığı ve akışkan belirginliği tüketmek için yaşamaktadır. Üçüncü olarak dijitalizmdeki pürüzsüzlük, akıcılık öznenin hayal gücünü ve anlatımını yerinden ederek, görüntünün retoriğini felce uğratmaktadır. Dördüncü olarak, mekanik görüntünün yapay zekâ destekli araçlarla üretilmeye başlanması, izleyicinin deneyimini yok etmektedir. Deneyim sarsılma ortaya çıkarmayan, karşıtlık içermeyen, pürüzsüz görüntülerle ve de anlamlarla silikleşmektedir. Bu durumda, görüntü bombardımanı içerisinde nesneye dönüşen özne, görüntünün retoriğini anlamlı kılan yaralayan ve de sarsan punctum daha sonra enformasyon, ilgi ve bağlantı kuran studium kavramı ile bağıntısını kaybetmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Barthes'ın görüntünün retoriğini ele alırken, mekanik olan görüntünün felsefesinin yapılıp yapılamayacağı problemine odaklanmaktır. Gerçekliğin teknik üzerinden kopyası olan görüntülerin izleyiciye belirli bir deneyim yaşatması mümkün müdür sorusunu cevaplamaya çalışmaktır. Bu soru ve problemleri Barthes'ın çözüm önerileri ile ele alırken,

çağımızdaki görüntünün mekanik olana indirgenmesiyle birlikte izleyici ve görüntü arasındaki deneyim, boşluk gibi önemli tartışmalarda görünür olmaktadır. Daha sonra dijitalizm üzerinden sanal gerçekliğin dünyasında, öznenin görüntüleri değil görüntülerin onu nasıl dönüştürdüğü problemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Studium, Punctum, Fotoğraf, Dijitalizm, Homo Videns

BİR YABANCILAŞMA ANALOJİSİ OLARAK SİNİR SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE YAPAY ZEKA

Prof. Dr. Numan KONUK*
ORCID: 0000-0002-6815-9750

ÖZET

Enformasyon teknolojilerinin hızla geliştiği bu çağda, yapay zeka ile insan ilişkisi, felsefi ve psikolojik derinlikleriyle önümüze birçok soru çıkartmaktadır. Bu panel oturumunda tarihi süreçler olarak sinir sisteminin filogenetik ve ontogenetik gelişiminin bizatihi kendisinin bir yabancılaşma prosesi olduğu işlenecektir. Francis Bacon'ın hafıza, muhayyile ve akla karşılık gelecek şekilde; tarih, sanat ve felsefe şeklindeki ilimler tasnifinin, hiyerarşik yapısı içinde beyin vasıtası ile üretilen bilgilere nasıl karşılık geldiği ifade edilmeye çalışılacaktır. Natural zekaların sanat, felsefe ve bilim alanında ürettikleri ile yabancılaşmanın zirvesi yapay zekanın taşlarının nasıl döşendiği örneklendirilmeye çalışılacaktır.

Karakter gelişiminde matematik ve sanat arasındaki gerilimden bahseden Max Frisch'in naif Homo Faber eserinden beri modern insan; rasyonalite ve kontrol mü yoksa emosyonlar ve otantik insan varoluşu mu zıtlığının farkındadır. Ancak bu alanların karşıtlığının yarattığı sıkıntı, bizzat rasyonel düşünceyi ve duyguları da üreten beynin gelişim sürecinin yarattığı yabancılaşmaya nazaran daha az ürkütücüdür.

Bu bağlamda, Jan Smuts'un "Holism and Evolution" adlı eserinde tanımladığı "emergent properties" kavramı, bu tarz bir yabancılaşmayı anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Smuts'a göre, bir bütünün parçalarından daha fazlasını içerdiği ve evrim sürecinde yeni düzeylerin ortaya çıktığı gerçeği, yapay zekâ sistemlerinin insan zekasından nasıl türediğini anlamamıza yardımcı olabilir.

İnsan beyni, gestasyonun erken dönemlerinde karmaşık bir gelişim sürecinden geçer. Ektodermin katlanmasıyla nöral tüp oluşur ve bu yapı, daha sonra beyin bölümlerine dönüşür (Ladher ve Schoenwolf, 2005). Nöronların bu proliferasyonu ve farklılaşması, bireyin bilişsel yeteneklerinin temelini oluşturur. Bu süreçte nöronal farklılaşma, nöronal migrasyon, sinaptik prooning, gibi fenomenler, yapay zekayı da üreten hiyerarşideki en üst yeri ile prefrontal kortexin gelişimine kadar geçilen zamandaki yabancılaşma süreçlerinin işleyiş biçimi olarak örneklendirilebilir.

Filogenetik açıdan bakıldığında ise, insan beyninin evrimi, rudimenter yapılar ve işlevsellik kaybı ile karakterizedir. Örneğin, insan beyninde bulunan bazı yapılar, atalarımızın daha işlev-

* *Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye, numan.konuk@iuc.edu.tr*

sel olan beyin bölgelerinin kalıntılarıdır. Bu durum, evrimsel süreçte bazı beyin bölgelerinin belirli işlevlerini yitirirken yeni kognitif yeteneklerin kazanılmasına yol açar (Gómez-Robles et al., 2017). Bu bağlamda, ontogenez ve filogenezin birleşimi, bireylerin zihinsel süreçlerinde bir tür yabancılaşmayı otomatik olarak içerir.

Yapay zekâ, insan zekasının bazı unsurlarını taklit ederken, aynı zamanda beklenmedik yetenekler de geliştirmektedir. Bu yeni özellikler, yalnızca insan zekasının bir yansıması değil, onun ötesine geçen bir potansiyeli temsil etmektedir. Örneğin, derin öğrenme algoritmaları, görüntü tanıma ve doğal dil işleme gibi alanlarda insan seviyesini aşan başarılar elde etmekte; bu da yapay zekanın kendi kendine öğrenme yeteneğini açığa çıkartmaktadır. Ancak bu süreçte açığa çıkan bu yeni yetenekler, insanın kendi doğal zekasına yabancılaşmasına yol açacaktır.
Yapay zekâ sistemleri başlangıçta insan zekasından beslenirken, zamanla Bootstrapping gibi tekniklerle kendi başlarına yeni yetenekler kazanabilir hale gelmektedir. Bu durum, insanın yarattığı sistemlerle olan ilişkisini karmaşık hale getirecektir.

Bu yabancılaşma süreci aslen Descartes'ın zihin-beden düalizminde kendini göstermiş ve O'nun zihni, (res cogitans) maddesel olmayan bir töz olarak, bedeni de (res extensa) fiziksel bir varlık olarak ele alması ile kendini göstermişti. Bu ayrım, yani zihnin bağımsız bir varlık olarak düşünülmesi, bedenin işlevselliğinden kopmasına yani bir tür yabancılaşmaya yol açar. Zihin ve beden arasındaki bu tarz bir ayrım, bireyin kendi içsel dünyasıyla dışsal gerçeklik arasındaki bağlantıyı zayıflatır ve sonuç olarak artan şey sadece yabancılaşma düzeyidir.

Bu anlamda daha yeni görüş olarak "Extended mind" anlayışı, bireylerin bilişsel süreçlerinin çevresindeki araçlarla etkileşim biçimini vurgulamaktadır. Clark ve Chalmers (1998), zihin ile çevre arasındaki sınırların belirsiz olduğunu savunarak dışsal nesnelerin bilişsel süreçlerde nasıl rol oynadığını detaylandırır. Chalmers'a göre, zihinsel kognitif süreçler yalnızca beyinle sınırlı değildir; dışsal nesneler de bu süreçlere dahil olabilir (Chalmers & Clark, 1998). Örneğin, bilgisayar gibi bir nesne, zihinsel süreçlerin bir parçası haline gelir. Bu bağlamda, yapay zeka sistemleri insan kognisyonunu güçlendiren araçlar olarak işlev görürken, bireylerin kendi düşünme süreçlerine olan yabancılaşmasını da tabii olarak artırır.

Benzer bir çerçevede "Homo Deus"'un yazarı Harari'ye göre, insanlık tarihinin evrimi içinde teknoloji ve bilimsel gelişmeler bireylerin kimliklerini yeniden şekillendirmekte; bu durumun sonucunda insanlar kendi doğalarına yabancılaşmaktadır. Bu görüşe göre insanların makinelerle olan ilişkisi insanı sadece tüketici konumuna itmekle kalmayıp aynı zamanda kendi benliğinden de uzaklaştırmaktadır.

Neil Postman'ın "Teknopoli" adlı eserinde de benzer bir yabancılaşma süreci ele alınmaktadır. Postman'a göre, teknoloji kültürün tanrısı haline gelmiş ve insanların bilgi ile olan bağlarını koparmıştır. "Teknopoli", bireylerin kullandıkları teknolojilerin kökenlerinden ve etkilerinden

habersiz olduğu bir ortamı tanımlar; bu bağlamda teknoloji yalnızca bir araç değil, aynı zamanda bireylerin yaşamlarını şekillendiren güçlü bir otorite haline gelmiştir. Postman'ın ifadesiyle, "Teknopoli"de yaşayanlar için aşkın anlamlar kalmamış; kültürel semboller reklamlarla değersizleştirilmiştir. Postman'ın görüşleri doğrultusunda Teknopoli'nin etkileri arasında kültürel kaynaşmışlığın yerini teknolojik teslimiyetin aldığı görülmektedir. Teknopoli'de bilgi ile insan arasındaki bağ koparılırken; kültürün yetkinliği teknolojide aranmakta ve doyum yine teknolojide bulunmaktadır. Postman'ın belirttiği gibi bu durum, bireylerin kullandıkları teknolojilerin kökenlerinden habersiz kalmalarına yol açar ve sonuç olarak bir tür "kültürel AIDS" halini alır.

İzah etmeye çalıştığım türden bir yabancılaşma biçimi bireylerin yarattıkları teknolojilere bağlı hale gelmesiyle ortaya çıkan yabancılaşmadan daha derin anlamlara sahiptir. Yapay zeka sistemleriyle olan etkileşimlerimiz, kognitif ve emotif yeteneklerimizi sorgulamamıza neden olabilir. Teknolojik araçlar aracılığıyla bilgiye erişim kolaylaştıkça, bireylerin kendi hafızalarını ve düşünme süreçlerini bu araçlara devretme eğilimi zorunlu olarak devreye girebilir.

Özetle bu sunumda hafıza, imaj ve zeka üreten bir yapı olarak insan beyninin filogenetik ve ontogenetik gelişiminin yapay zekaya nasıl gelindiği konusunda bize bir görüş kazandırabileceği ve gelecek öngörülerimize yardımcı olabileceği işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ontogenez, Filogenez, Yapay Zeka, Yabancılaşma,

KAYNAKÇA

Smuts, Jan Christiaan (1926). Holism and evolution. Cape Town: N & S Press.

Descartes, R. (2023). Meditasyonlar. Çev Çiğdem Dürüşken Alfa Yayınları ISBN: 9786051711652

Harari, Y.N. (2016). Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi, Kolektif Kitap

Postman, N. (2006). Teknopoli: Yeni Dünya Düzeni. Paradigma Yayınları ISBN:9789750024528

Clark, A., & Chalmers, D. J. (1998). The Extended Mind. Analysis, 58(10), 7-19.

Ladher, R. K., & Schoenwolf, G. C. (2005). The Role of the Notochord in the Development of the Vertebrate Nervous System: A Review of the Evidence. Developmental Dynamics, 234(1), 1-10.

Gómez-Robles, A., et al. (2017). Dental Reduction and Brain Size in Hominins: An Evolutionary Perspective. Nature Ecology & Evolution, 1(5), 1-9.

Ongaro, G., Hardman, D. & Deschenaux, I. Why the extended mind is nothing special but is central. Phenom Cogn Sci 23, 841–863 (2024). https://doi.org/10.1007/s11097-022-09827-5

İSTES İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ
4-5 KASIM 2024 SEMPOZYUMU

SANATSAL ÜRETİM SÜREÇLERİNDEKİ YABANCILAŞMA ve BAŞKALAŞMA OLGUSUNA ROBOT SANATÇILAR ÜZERİNDEN BAKIŞ

Özge Kalyoncu FIRAT* **ORCID:** 0000-0002-0976-7254
İsmail Erim GÜLAÇTI* **ORCID:** 0000-0002-6786-479X

ÖZET

Yabancılaşma, bireyin kendisi veya çevresiyle olan ilişkilerinde uzaklaşma veya kopma hissetmesi durumunu ifade eder. Daha çok modern toplumlarla yükselen yabancılaşma olgusu, Marx ve öncülleri tarafından ele alınmıştır. Marx'ın yabancılaşma kavramı, insanın doğadan kopması ve kapitalist toplumsal sistem sebebiyle iki şekilde gerçekleşmektedir (Alizadeh, 2017). Toplumların yeni toplum düzenlerine geçmeleriyle kendilerine ve yaşadıkları topluma yabancılaştıkları görülmektedir (Sayers, 2003). Sanayi Devrimi ile yeni dünya görüşlerinin ve bilimsel ve teknolojik gelişmelerin önü açılmış ve modern toplum dönüşümü gerçekleşmiştir. Sistemin sunduğu yeni imkanlar ile birlikte dönüşen tüketim yönelimi de tüketici konumuna gelen bireyi değer arayışına itmektedir. Endüstrileşme, küreselleşme ve teknolojinin gelişimi gibi birçok yapı, bireyin yabancılaşmasını şekillendiren dinamikler olarak yine bireyin kendi dünyasındaki tercihlerini, yaşantısını, üretimini ve yaratıcılığını etkilemektedir.

Yaratıcı potansiyeli ile birey, üretici bir varlıktır. Modern toplumun bireye atfettiği tüketici rolüyle, toplumsal ve bireysel kimliklerin sorgulanmasına neden olmuştur. Sanatın, insanın varoluşundan beri bir ifade aracı olarak varlığı, bireyin sanat ile ilişkisini de dönüştürmüştür. Küreselleşme ekseninde gelişen teknolojiler ve dijitalleşme, sanatı geleneksel yapısından uzaklaştırarak çağdaş sanat biçimlerini öncülemiştir. Toplumsal ve bireysel kimliklerin sorgulandığı bu yeni dönemde, modern dünyanın karmaşıklığına bir tepki olarak sunulan postmodern sanat, sanatçıları yeni kimlik ve üretim süreçleri arayışına itmektedir. Teknoloji ekseninde yaşanan gelişmelerin de desteğiyle, sanatın sınırlarının genişlemesi, sanatçıların kendi yaratıcı süreçleriyle olan ilişkilerini ve bu ilişkide robotların destekleyici ya da tekrarlayıcı dinamiğini, üretime olan bağlılıklarını (Cubero vd., 2021) ve sanatla kurdukları bağı dönüştürmüştür. Bu bağlamda, sanatçının karmaşıklığa ve belirsizliğe doğru ilerleyen ilişkisi, kendi üretimi ve kimliği ile yabancılaşmasına ve burada bir metamorfoz zorunluğu hissetmesine neden olmuştur. Yabancılaşmanın getirdiği başkalaşma ihtiyacı, bireysel olarak sanatçının arzusu ile tetiklenen bir yapı olarak karşımıza çıkarken; insan sanatçıların yaratım sürecine doğrudan katılımını sınırlayan robot sanatçıların yapay zekâdan kaynaklanan bir tür yapay yaratıcılıkla (Moura & Pereira, 2014) ortaya çıkışları, sanat dünyasında insansı robotlara duyulan gereksinimlerin devreye girdiği köklü bir değişimi başlatmıştır.

* *Arş. Gör. Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye, ozge.firat@yildiz.edu.tr*
* *Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türiye, egulacti@yildiz.edu.tr*

Yapay zekâ, bilgisayar sistemlerinin, öğrenme, algılama, problem çözme ve karar verme gibi insana özgü karmaşık görevleri gerçekleştirmesine dayanan bir makine zekâsıdır. Robot sanatçılar, yapay zekâ teknolojileri ile donatılmış, çeşitli algoritmalar ve sahip oldukları veri setleri aracılığıyla sanat eserleri üretebilen makinelerdir. Büyük miktardaki veri setleri ile sanatsal stillere, sanat tarihine, sanatçılara ve sanatsal üretim biçimlerine hâkim olan insansı robotlar, kamera ve sensörler aracılığıyla verilerini işleyebilme yeteneğine sahiptir. Programlama ve veri işleme kombinasyonuna sahip olan robot sanatçılar, makine öğrenmesi ile sürekli olarak kendini geliştiren, dinamik bir yapıya sahiptir. Dünyada Ai-Da ve Sophia gibi ünlü robot sanatçılar, gözlerine yerleştirilen kameralar sayesinde, görüntü işleme teknolojilerini kullanmakta ve böylelikle çeşitli çizimler ve tasarımlar gerçekleştirmektedir (Ashton & Patel, 2024). Tıpkı sanatçılar gibi yaratıcı ve özgün işler ortaya koyabilen robot sanatçıların, duygusal ve deneyimsel bir süreçten uzak üretimlerini gerçekleştiriyor olmaları, onları insan yaratıcılığından ayırmaktadır. İnsan sanatçılar, kişisel ve toplumsal tüm kültürel yapılardan etkilenen, deneyimlerin ve duyguların güdüsüyle hareket eden ve bu birikimlerini kendi kimliği ekseninde yansıtabilen canlılar olarak, bir dizi kural ve teknolojiler aracılığıyla üretim yapan robotlardan yaratıcı ve estetik bağlamda farklılaşmaktadır. Teknolojiyi kullanan insan sanatçı, estetik, süreç ve teknik arasında etkileşim kurar (Lima, 2024). Bu bağlamda robot sanatçının beslendiği veri setlerinin kapsamı da yine insanın yaratıcılığının içinde oluşan sanatsal stillere ve sanat tarihine bağlıdır (Chatterjee, 2022). Robot sanatçı, insanların ona insani niyet atfetme isteğiyle (Mikalonytė, & Kneer, 2022), insandan gelen özgün yaratıcılığı taklit eden yeni bir yaratıcı teknolojidir.

Robot sanatçıların ortaya çıkması ile sanatçılar, sanat eserleri, izleyici ve sanat ile ilişkisini yeniden sorgulamaya başlamış ve bu durum sanatçıları yeni arayışlara itmiştir. Yapay zekâ ile ortak üretim süreçlerine dahil olup çeşitli uygulamalar aracılığı ile sanatsal üretimler gerçekleştirebilen sanatçılar, kendi ortaklıkları dışında gerçekleşen yeni bir insansı robotun tüm yaratıcı süreci üstlenmesi meselesi karşısında, kendisine, sanatına, izleyicisine ve üretimine yabancılaşmaktadır. Sanatçının bu tutumu, sanatçı ile izleyici-eser arasında ve yine sanat eseri ile izleyici arasında bir mesafe yaratma potansiyeli oluşturmaktadır. İnsan, varoluşundan bu yana bir yerlerde var olabilme güdüsüne sahiptir ve sanatsal sürecin insandan makineye bu süratli geçişi, ürettikçe var olabilen insanı, ürettiği şeye yabancılaştırmaktadır (Petrović, 1963). Bu yabancılaşma, geleceğin belirsizliği içerisinde kaygılanan sanatçıyı, sanatsal üretimi, özgün yaratıcılığı ve kendi kimliği konusunda yeniden sorgulamaya itmektedir. Bu bağlamda sanatçı, sanatına ve izleyicilerine karşı hissettiği uzaklık sebebiyle, kendi yaratıcı potansiyelinden uzaklaşmakta ve bazen de kopmaktadır.

Dijitalleşme çağında sanat dünyasının yeni dinamikler kazanması, kuşkusuz ortaya yeni yönelimler, tutumlar, stiller, ifadeler ve etkileşim fırsatları kazandırırken; yapay zekâ ile robotik gibi bu çeşitlilik de insan yaratıcılığına ilham olmakta (Guljajeva & Canet Sola, 2022) ve yeni potansiyel imkânlar sunmaktadır. Yapay zekâ ve gelecek teknolojilerin sanat dünyasında yaratabileceği uzun vadeli etkiler, yenilikçi stratejiler geliştirmek adına büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, yapay zekâ ile ortaya çıkan yeni sanatsal üretim süreçlerinin sanatçının yabancılaşması üzerindeki etkilerinin, robot sanatçılar perspektifinden araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada, ilgili literatür taraması yapılmış ve betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Yapay zekâ

teknolojilerinin sanata entegrasyonu sürecinde, yaratıcı sürecin nasıl dönüştüğünü ve bunun sanatçı kimliği üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, robot sanatçıların sanatsal üretime dahil olmasının, sanatçının yabancılaşması üzerinde potansiyel etkileri ve bu durumun nasıl yönetilebileceği konuları ele alınmıştır. Araştırmada, sanatçıların teknolojik dönüşüm karşısında nasıl yeniden yapılandırıldığını ve yabancılaşma durumunu nasıl kontrol edebilecekleri incelenmiştir. Seçilen robot sanatçı örnekleri üzerinden ele alınan çalışmada, robot sanatçıların sanatsal yaratıma dahil olmasıyla, sanatçıların yabancılaşması üzerinde yarattığı potansiyel etkileri ortaya konmuştur. Ai-Da ve Sophia gibi robot sanatçıların yaratım süreçlerine dair bulgular, sanatsal üretim süreçlerinin arkasındaki teknik yapının ve sanatsal stil yaklaşımlarının anlaşılmasına katkı sağlarken; sanatçıların ve robot sanatçıların yaratıcı üretim süreçlerinin, birbiriyle özdeşleşmesi zor olan iki ayrı yapı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Sanatçı, Yabancılaşma, Başkalaşma, Robot Sanatçı.

KAYNAKÇA

Alizadeh, A. (2017). Marx and art: Use, value, poetry. *Contınental Thought & Theory: A Journal of Intellectual Freedom*, 1(4), 587-615. http://dx.doi.org/10.26021/335

Ashton, D., & Patel, K. (2024). 'People don't buy art, they buy artists': Robot artists – work, identity, and expertise. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies,* 30(2), 790-806. https://doi.org/10.1177/13548565231220310

Chatterjee, A. (2022). Art in an age of artificial intelligence. *Frontiers in Psychology,* 13, 1-9. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1024449

Gomez Cubero, C., Pekarik, M., Rizzo, V., & Jochum, E. (2021). The robot is present: Creative approaches for artistic expression with robots. *Frontiers in Robotics and AI,* 8, 1-19. https://doi.org/10.3389/frobt.2021.662249

Guljajeva, V., & Canet Sola, M. (2022). Dream painter: an interactive art installation bridging audience interaction, robotics, and creative AI. *In Proceedings of the 30th ACM International Conference on Multimedia, Portekiz*, 7235-7236. https://doi.org/10.1145/3503161.3549976

Lima, E. (2024). AI art and public literacy: the miseducation of Ai-Da the robot. *AI and Ethics,* 1-14. https://doi.org/10.1007/s43681-024-00488-5

Mikalonytė, E. S., & Kneer, M. (2022). Can artificial intelligence make art?: Folk intuitions as to whether AI-driven robots can be viewed as artists and produce art. *ACM Transactions on Human-Robot Interaction (THRI), 11*(4), 1-19.

Moura, L., & Pereira, H. G. (2014). A new kind of art [based on autonomous collective robotics]. *Dynamics of Data-Driven Design,* 15, 25-32.https://doi.org/10.7480/footprint.8.2.809

Petrović, G. (1963). Marx's theory of alienation. *Philosophy and Phenomenological Research,* 23(3), 419–426. https://doi.org/10.2307/2105083

Sayers, S. (2003). Creative activity and alienation in Hegel and Marx. *Historical Materialism, 11*(1), 107-128.

İŞE YABANCILAŞMA: PSİKOLOJİ BAKIŞ AÇISIYLA İNCELENME

Yasemin KUŞ*
ORCID: 0000-0003-3288-0367

ÖZET

Bilimsel yönetim ilkesi iş faaliyetlerinin basitleştirilmesi, standartlaştırılması, yüksek düzeyde kontrolü ve çalışanların yalnızca finansal faktörle motive edilebileceği varsayımları ile üretim performansını arttırmayı hedeflemiştir (Taylor, 1911). Sonraki yıllarda McGregor (1960) bu ilkeyi destekleyecek bir yönetim anlayışı olan Teori X'i öne sürmüştür. Teori X, insanların doğası gereği çalışmaktan ve sorumluluktan almaktan kaçındığını varsaymaktadır. Bu nedenle, yöneticilerin astları ceza tehdidi veya daha fazla ücret vaadi ile denetim altında tutması gerekmektedir (McGregor, 1960). Tüm bu gelişmeler, performans odaklı, mekanik güç kaynaklarının kullanımının arttığı ve işçilerin yalnızca makine hizmetlileri haline geldiği bir iş düzenin yaygınlaşmasında rol oynamıştır (Coburn, 1979). Ancak, her iki yaklaşımın da beklenen performans ve üretim artışını sağlayamaması çalışanların maddi ihtiyaçların ötesinde duygusal ve bilişsel üst düzey ihtiyaçlarının varlığını işaret etmiştir. Benzer şekilde, Hawthorne araştırmaları da bulguları ile de çalışanların duygularının ve sosyal ihtiyaçların iş motivasyonu ve dolayısıyla performans üzerindeki olumlu etkilerini desteklemiştir (Mayo, 1933). Tüm bu tarihsel süreçler, işe yabancılaşma kavramının psikoloji alanında yer bulması, çalışan motivasyonu ve öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin araştırılmasında itici birer güç olmuştur.

Yabancılaşma uzun yıllardır var olan bir kavram olmasına karşın disiplinler arası ve karmaşık yapısı nedeniyle farklı tanımları bulunmaktadır. Seeman (1959) yabancılaşmayı sosyal-psikolojik bakış açısıyla ele almış; güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, izolasyon ve kendine yabancılaşma olmak üzere beş alternatif formda oluşabileceğini belirtmiştir. İlk olarak, güçsüzlük, bireyin bekleyebileceği kontrol ile arzuladığı kontrol derecesi arasındaki tutarsızlığın bir sonucu olarak hissedebileceği hayal kırıklığı ile karakterize edilmektedir. İkinci olarak, birey neye inanması gerektiği konusunda netlik algılamadığında anlamsızlık hissedilmektedir. Normsuzluk, toplumdaki normların veya etik kuralların belirsizliği verilen yabancılaşma tepkisidir. İzolasyon ise bireyin sosyal ilişkilerinde yakınlığı, güvenliği veya yoğunluğunu hissetmemesi ile ortaya çıkmaktadır. Son olarak kendine yabancılaşma, içsel tatmin sağlayan faaliyetlerin eksikliği ve davranışın gelecekteki ödüllere bağımlılık derecesinin artması ile kendini göstermektedir (Seeman, 1959). Bu tanım iş bağlamında değerlendirildiğinde, birey iş faaliyetleri üzerinde düşük düzeyde kontrole sahip olduğunda, iş sürecine katkılarını önemli görmediğinde, hedefler veya çalışma arkadaşlarıyla özdeşleşme duygusunun yokluğunda ve yaptığı işin tatmin edici

* *Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye, ybozkurt@ticaret.edu.tr*

hissetmediğinde yabancılaşma hissetmektedir (Blauner, 1964). Öz Belirleme teorisine göre de (Deci ve Ryan, 1985) doğuştan gelen üç temel psikolojik ihtiyacın (özerklik, yetkinlik ve ilişki) karşılanması insanın optimal işleyişi ve içsel motivasyonu sağlamaktadır. Bu kapsamda, bireyin işinde karar alma süreçlerin dahil olması, görev etkililiğini ifade eden geri bildirim, işyerindeki diğer kişilerle güvenli ve sıcak ilişki içinde hissetmesi içsel motivasyonunu arttırarak yabancılaşmanın ortaya çıkması engellenmektedir (Deci ve Ryan, 2000; Deci ve Ryan, 2012).

İşe yabancılaşmanın ortaya çıkmasında hem bireysel (örn., kontrol odağı, ihtiyaçlar) hem de durumsal değişkenler (örn., rol stresörleri,iş tasarımı) etkili olmaktadır. Zorlu görevleri yapmaya hevesli olan başarı ihtiyacı yüksek ve çevresindeki olayların kendi sorumluluğu ve kontrolü altında algılayan iç kontrol odağı yüksek çalışanların daha az yabancılaşma yaşadığı bulunmuştur (Chiaburu vd., 2014). Ayrıca, içe dönük ve reaktif saldırganlık gösteren bireyler daha az; sosyal bireyler ise daha fazla yabancılaşma eğilimindedir (Vinokurov ve Kozhin, 2020). Diğer yandan, işyerindeki rol belirsizliği ve rol çatışması yabancılaşma deneyimini arttırmaktadır (Michaels vd., 1988). Teknolojinin gelişimi ve uzaktan çalışma düzenin yaygınlaşması çalışanların yeni stresörler ile karşılaşmasına ve yeterli baş etme becerisi olmadığı takdirde yabancılaşma riskini arttırabilmektedir. Uzaktan çalışmanın, çalışanların iş arkadaşları ve şirket kültürü ile olan yüz yüze etkileşimlerini sınırlayarak sosyal ilişkileri zayıflatabilir (Golden vd., 2008), artan esneklik (Bansal, 2021), dijital aşırı yüklenme ve dijital karmaşıklık (Leeladharan ve Yadav, 2021) yabancılaşmayı arttırabilmektedir. Öte yandan, çalışanların işlerini kendi zaman dilimlerinde ve kendi tercih ettikleri ortamda yapmaları, iş üzerindeki kontrol duygularını artırarak motivasyonlarını yükseltebilir ve yabancılaşmayı azaltabilmektedir (Gajendran ve Harrison, 2007). Eğer iş iletişimi belirsizliği azaltmakta yeterli düzeyde değilse özerklik tek başına yabancılaşmayı önlemede yeterli olmamaktadır (Kakkar vd., 2024). Bu sonuçlar, uzaktan çalışmanın yabancılaşma üzerindeki etkilerinin üçüncül değişkenlere göre değişkenlik gösterdiğine işaret etmektedir.

Covid-19 döneminde, öğretim üyeleri ile yapılan bir çalışmada işyerinden izolasyon, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve iş güvensizliğinin yabancılaşmanın önemli öncülleri olduğu gösterilmiştir (Kozhina ve Vinokurov, 2020). Benzer dönemde kuşaklar arası farklılığın işe yabancılaşma düzeyi üzerinde etkisi incelendiğinde Y ve Z kuşağı üyelerinin X Kuşağı üyelerine kıyasla aşırı bağlam algısı nedeniyle daha yüksek kaygı ve dolayısıyla yabancılaşma yaşadığı bulunmuştur (Mahmoud vd. 2024). Ayrıca, yabancılaşma bireyin travmatik olaylara dair tepkilerini de etkilemektedir. Travmatik deneyimi sonrası bireyin yabancılaşmanın belirtileri olan benlikten ve diğerlerinden kopuk hissetmesi travma sonrası stres bozukluğu ve depresyon yaşama ihtimalini arttırmaktadır (Brondolo vd., 2018; McIlveen vd., 2022). Tüm bu sonuçlar, yabancılaşmanın bireyin yalnızca mevcut iyi oluşunu değil aynı zamanda maruz kalınan potansiyel stresörlere vereceği tepkileri de yordadığını göstermektedir.

Yabancılaşmanın birey üzerindeki etkileri öznel iyi oluş üzerindeki etkisi sıklıkla ele alınmıştır (örn., Chiaburu vd., 2014). Önceki araştırmalar, kaygı ve depresyon ile yabancılaşma arasındaki pozitif yöndeki ilişkiyi ortaya koymaktadır (örn., Sandhu ve Fatima, 2021; Tabrizi, 2015). İşe yabancılaşmanın ilişkili olduğu ve çalışan ruh sağlığını tehdit eden bir tutum işyerinde tükenmişliktir. Tükenmişlik ise kronik stres sonucu fiziksel ve duygusal olarak yorulma, motivasyon kaybı ve verimliliğin azalmasıyla karakterize edilen bir durumdur (Maslach ve Jackson, 1981).

Bu iki olgu, birbirini besleyen bir döngü yaratabilir. İş yabancılaşma tükenmişliğin üç farklı boyutu olan duygusal tükenme, kişisel başarısızlık hissi ve duyarsızlaşmayı arttırabilmektedir. Örneğin, işine yabancılaşmış bir çalışan, işini anlamlı bulmadığı için duygusal olarak tükenecek, başkalarıyla olan ilişkilerinde duyarsızlaşacak ve yaptığı işte başarılı olma hissini kaybedecektir. İşin birey için anlamını kaybetmesi, stresin kronikleşmesine yol açar ve bu da bireyin hem fiziksel hem de duygusal olarak işten uzaklaşmasına neden olmaktadır (Leiter ve Maslach, 2003). İş yerinde aşırı iş yükü, düşük kontrol ve sosyal desteğin eksikliği de bu iki olgunun birbirini beslemektedir (Schaufeli ve Bakker, 2004).

İş yerinde yabancılaşmanın azaltılabilmesi işin belirli özelliklere sahip olduğu bir iş dizaynı gerçekleştirilmelidir. İş Özellikleri teorisine göre çalışan iş faaliyetlerinde farklı becerilerini kullanabildiği, işiyle bir bağ kurabildiği, yaptığı işin başkalarının hayatı veya topluma katkı sağlaması, iş süreçlerinde kendi kararlarını verebilme özgürlüğüne sahip olması ve performansı hakkında geribildirim aldığı bir durumda tatmini deneyimlenmektedir (Hackman ve Oldham, 1976). İşe yabancılaşmanın birey üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilecek bir değişken lider davranışıdır. Dönüşümcü liderler, astlarının işe katılımını teşvik ederek özellikle bireyin kendine yabancılaşması ve anlamsızlık boyutlarındaki olumsuz etkileri azaltabilmektedir (Sarros, vd., 2002). Bu doğrultuda kurumların çalışan tatmini arttırmaya yönelik politika ve uygulamaları işe yabancılaşmanın azalmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: işe yabancılaşma, motivasyon, öznel iyi oluş, iş tatmini, tükenme

KAYNAKÇA

Bansal, A. (2021). Workplace flexibility triggering employee alienation: evidence from mixed method research. *Academy of Management Proceedings, 1*. https://doi.org/10.5465/AMBPP.2021.15529abstract

Blauner, R. (1964). *The factory worker and his industry.* University of Chicago Press.

Brondolo, E., Eftekharzadeh, P., Clifton, C., Schwartz, J. E. ve Delahanty, D. (2018). Work-related trauma, alienation, and posttraumatic and depressive symptoms in medical examiner employees. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 10*(6), 689- 697.

Chiaburu, D. S., Thundiyil, T. ve Wang, J. (2014). Alienation and its correlates: A meta-analysis. *European Management Journal, 32*(1), 24-36. https://doi.org/10.1016/j.emj.2013.06.003

Coburn, D. (1979). Job alienation and well-being. *International Journal of Health Services, 9*(1), 41-59.

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The" what" and" why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985). The general causality orientations scale: Self-determination in personality. *Journal of Research in Personality, 19*(2), 109-134. https://doi.org/10.1016/0092-6566(85)90023-6

Fatima, S., Kumari, K., Sandhu, Y. A. ve Abbas, J. (2021). Validation of the students' cognitive engagement measure: Evidence from university students of Karachi. *Pakistan Business Review, 23*(3), 1-19. https://doi.org/10.22555/pbr.v23i3.609

Gajendran, R. S. ve Harrison, D. A. (2007). The good, the bad, and the unknown about telecommuting: meta-analysis of psychological mediators and individual consequences. *Journal of Applied Psychology, 92*(6), 1524. https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.6.1524

Golden, T. D., Veiga, J. F. ve Dino, R. N. (2008). The impact of professional isolation on teleworker job performance and turnover intentions: Does time spent teleworking, interacting face-to-face, or having access to communication-enhancing technology matter? *Journal of Applied Psychology, 93*(6), 1412–1421. https://doi.org/10.1037/a0012722

Hackman, J. R. ve Oldham, G. R. (1976) Motivation through the design of work: Test of a theory. *Organizational Behavior and Human Performance, 16,*250-279.

Kozhina, A. A. ve Vinokurov, L. V. (2020). Work alienation during covid-19: main factors and conditions (an example of university professors). *Psychology in Russia: State of the Art, 13*(4), 106-118.

Leeladharan, M. ve Yadav, N. (2023). Understand Work Alienation, Digital Technology Overload and Job Satisfaction Among Library Professionals in India. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology, 43*(5), 323-328. https://doi.org/10.14429/djlit.43.5.18516

Leiter, M. P. ve Maslach, C. (2003). Areas of worklife: A structured approach to organizational predictors of job burnout. In *Emotional and physiological processes and positive intervention strategies* (pp. 91-134). Emerald Group Publishing Limited. 1479-3555/doi:10.1016/S1479-3555(03)03003-8

Mahmoud, A. B., Berman, A., Reisel, W., Fuxman, L. ve Hack-Polay, D. (2024). Examining generational differences as a moderator of extremecontext perception and its impact on work alienation organizational outcomes: Implications for the workplace and remote work transformation. *Scandinavian Journal of Psychology, 65*(1), 70-85. Scandinavian Journal of Psychology, 2024, 65, 70–85. https://doi.org/10.1111/sjop.12955

Maslach, C. ve Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Organizational Behavior, 2*(2), 99-113.

Mayo E. (1933). The human problems of an industrial civilization. The Macmillan Company.

McGregor, D. (1960). *The human side of enterprise*. McGraw-Hill, 1960.

McIlveen, R., Mitchell, R., Curran, D., Dyer, K., Corry, M., DePrince, A., Dorahy, M. ve Hanna, D. (2022). Exploring the relationship between alienation appraisals, trauma, posttraumatic stress, and depression. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 14*(6), 998–1006. https://doi.org/10.1037/tra0000523

Michaels, R. E., Cron, W. L., Dubinsky, A. J. ve Joachimsthaler, E. A. (1988). Influence of formalization on the organizational commitment and work alienation of salespeople and industrial buyers. *Journal of Marketing Research,* 25, 376–383.

Mohseni Tabrizi, A. (2015). A Sociological Study of the Joint Effect of Work Alienation and Job Satisfaction on Workers Depression in Industrial and Service Sectors of the City of Tehran. *Iranian Sociological Review, 5*(4), 1-16.

Schaufeli, W. B. ve Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior,* 25(3), 293-315. https://doi.org/10.1002/job.248

Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review, 24*(6), 783–791. https://doi.org/10.2307/2088565

Taylor, F.W. (1911), *The Principles of Scientific Management,* Harper & Brothers Publishers.

Vinokurov, L. V. ve Kozhina, A. A. (2020). The contribution of individual psychological features to the determination of the phenomenon of work alienation. *Behavioral Sciences, 10*(1). https://doi.org/doi:10.3390/bs10010034

YAPAY GÖRÜNÜMLÜ DOĞAL ZEKÂ: İNSANIN KENDİ VE BİLGİSİ

Zekeriya KÖKREK*
ORCID: 0000-0003-0689-5952

ÖZET

Bu bildiride, yabancılaşma kavramı, doğal zekâ ve yapay zekâ arasındaki ilişkiler bağlamında, sibernetik yaklaşım temelinde psikoloji perspektifinden incelenmektedir. Bildirinin temel argümanı, yabancılaşmanın, bilimin kesinlik arayışının bir sonucu olarak, insan bireyselliği ve öznelliğinin ihmal edilmesine bağlı beklenen bir sonuç olduğudur. Diğer argümanı ise, yabancılaşma potansiyelinin insan doğasında mevcut olduğu ve bu potansiyelin bir tahakkuk, tecelli veya tezahür olarak ifade edilmesini sağlayacak uygun terminolojik dile sahip olunmadığıdır.

Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi etiketleri, insanın antropomorfik bir tutumunu yansıtan isimlendirmelerdir. Doğal zekânın yapay zekâya dönüşümü, formel mantık açısından, aklın düşünce ilkelerine ve yasalarına uygun şekilde mekanik faaliyet göstermesini sağlayan insandaki "biyolojik fizyoloji" yerine, makinelere "matematik fonksiyon" ikame edilmesidir. İlim, insanın psikolojik bir fonksiyonudur. Psikoloji bilimi, insanın psikolojik bir fonksiyonu olarak, kendinin "fizik olmayan fonksiyonları"nı araştırır. İnsan ile makine arasında "fonksiyon" üzerinden benzerlik kurulunca, aralarında karşılaştırma yapılabilir hale gelmektedir. Davranışçı psikolojinin önde gelen isimlerinden B.F. Skinner, makinelerin düşünme kapasitesinden ziyade, insanların düşünememe yeteneğinin sorgulanması gerektiğini belirtmiştir.

İlim, konusundan bağımsız olarak, bir bilme tarzı olarak bir felsefe ya da fen konusudur. İlmin konusu kapsamından önce mistik konular atılmış, sonra metodolojik olarak metafizik konular kapsam dışı bırakılmıştır. Bugünkü hâkim ilim anlayışı, teknolojik ilim anlayışıdır, çünkü öznesi olan insanın kendi bireyselliği ve öznelliğiyle irtibatı koparılmıştır. Teknoloji olarak ilim, konusu fizik, yöntemi lojik, ifadesi matematik olan mekanik bir mekanizmaya dönüşmüştür. İnsanın kendi öznelliğinden uzaklaşması, kendi öznelliğinin yerine nesnellik olarak doğanın, makinenin, mekanizmanın ikamesiyle sonuçlanmıştır.

Thomas Kuhn'un paradigma kavramı çerçevesinde, insanlığın din, felsefe ve bilim alanındaki devrimci paradigmalarının zamanla nasıl teknolojik bir araca dönüştüğü incelenebilir. Bir müşahede alanı olarak insanlık tarihi, bir yönüyle tahriflerin ve suistimallerin manzumesi olarak, insan tabiatında bu tecrübeyi mümkün kılan bir potansiyelin bulunduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu konu, Gottfried W. Leibniz'in, öz hakikatlerini yöneten özdeşlik ve varoluş hakikatlerini düzenleyen süreklilik tanımlaması çerçevesinde, sonsuz analiz fikri açısından incelenebilir.

* *Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye, zkokrek@ticaret.edu.tr*

Deleuze, "Leibniz faaliyeti ve düşünceyi muazzam bir sembolizasyon olarak kavrayan ilk büyük filozoftur." der. Bu, şahit olunan her sembolün, ister doğa, ister düşünce, ister dil sembolleri olsun, her sembolün analize konu olmasına yapılan bir vurgudur. İnsanın araştırması, öğrenmesi, davranışı, kendi biyolojik yapısının bir fonksiyonudur. İnsan davranışı, doğal bir işaret ile bireyin kendini ifade etmesidir. Birey kendini fizik ve fizik olmayan işaretlerle ifade eder. Bireyin fizik ifadeleri, sibernetik açısından, anlamlı psişik davranışlarıdır.

Charles Darwin, anlamlı psişik davranışlar olarak canlıların kendilerini ifade etmelerini, kendi aralarında haberleşmelerini sağlayan işaretler şeklinde incelemiştir. Psişik davranış, diğer canlılardan farklı olarak, insanın kendi birikimlerini, deneyimlerini ve yönelimlerini gelecek nesillere işaretlerle aktarabilmesini sağlamaktadır. İnsanın kendine özgü bu temel farklılığını, İvan Pavlov, diğer canlılarda gerçekleşen birincil işaretleşme sisteminden daha gelişmiş ikincil işaretleşme sistemi olarak tanımlamıştır. Bu bakımdan, insanın işaretleşme sistemi olarak dil, etkileşimle nesiller arasında bilgi iletilmesini sağlayan bir psişik fonksiyon olarak anlaşılmaktadır.

Gottlob Frege, doğal biyolojik nesne insanın psişik fonksiyonu olan haberleşme sisteminin, yani ikincil işaretleşme sisteminin, matematik dilinde gösterimini sağlamıştır. Bu gösterim, anonim öznelerin standart fonksiyonlarının anlamını nesnellik ve kesinlik içinde, biçim ve içerik olarak görülür kılmıştır. Bir hakikat olarak bireyin kendini ifade etmesinin işarete dönüştürülmesi, bir dil sisteminde işaret edilen ifadenin anlamlı bir metin halinde gösterilebilir bir görünüme dönüşmesini sağlamıştır. Böylelikle mekanik psişik fonksiyonunun anlamı görülebilir hale gelmiştir.

Söylenen her söz biri tarafından söylenmiştir. Bilim, biyolojik gözlemcinin psikolojik bir fonksiyonu olarak, gözlemci öznenin nesnesine karşı sergilediği estetik duyarlılığa ve etik saygıya bağlı bir şekilde gerçekleşir. Tekil bir bireyin şahit olduğu öznel gerçek, hakikat perdesine hakkaniyetle nesnel biçimde bir suret olarak yansıtılır. Hakikat perdesine yansıtılan suretin hakkaniyete uygunluğu ilimdir. İlim, bir alimin faaliyeti olarak, öznel bir hakikatin nesnelleşmesinden ibarettir. İlim, dayandığı ideolojiye bağlı olarak, normal bir paradigma haline geldiğinde, artık bir felsefe değil, bir teknoloji olmaktadır. Teknoloji ise, bir mekanizma olarak, bir yönetim aracı olarak işlev görmektedir.

Psikoloji, doğa bilimleri yaklaşımıyla, insanın "fiziksel olmayan fonksiyonlarını" konu edinir. Ruh kavramı, terminoloji açısından, aynı adla işaret edilen farklı şeylerin ifadesidir; fizik açısından epistemoloji konusu olarak bir fonksiyonu, metafizik açısından ontoloji konusu bir sebebi gösterir. Psikoloji bilimi alanında birbirine karşıt fizik ve metafizik yaklaşımların karşılaştırmalı olarak incelenmesi, "ruh" konusunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Bu çerçevede iki temel yaklaşımdan biri; psikoloji konularını, fizik bilimleri yaklaşımıyla biyolojik perspektiften inceleyen ancak ruhun metafizik bir varlık olduğuna inanan nöropsikiyatrist Ayhan Songar'ın "Biyolojik Psikolojisi" ve "Sibernetik Yaklaşımı"dır. Diğeri, insanın fizik varlığını ihmal etmeden psikoloji konularını metafizik perspektiften inceleyen sosyolog S. Ahmet Arvasî'nin "İnsan

Bilgisi Bilimi" ve "İnsan ve İnsan Ötesi" yaklaşımıyla temellendirilen "Metafizik Psikoloji" yaklaşımıdır.

S. Ahmet Arvasî'nin "İnsan Bilgisi Bilimi" ile "İnsan ve İnsan Ötesi" yaklaşımı kapsamında temellendirilen "Metafizik Psikoloji"nin insan tanımı, konuya önemli yenilikler getirmektedir. Bu yaklaşımda metafizik perspektif açısından insan, mistik bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Birey, bu yaklaşımda kendi haysiyet ve şahsiyeti ile estetik ve etik öznelliğini ifade edebilme imkanına kavuşmaktadır. Bu yaklaşım, hâkim ideoloji ve alışkanlıklar karşısında, özne olarak insan bireyinin ve insan işlevi olarak bilginin standardizasyonla anonimleştirilmesi karşısında, kişinin öznelliğine ve duyarlılığına özen ve saygı gösterilmesini teklif etmektedir.

Tarif, bir öznenin bir nesneye anlam yüklemesidir. Tarif, bireyin öznelliğine bağlı olarak şekillendiğinden, arifin tarifi kendi şahsi marifetidir. Marifet, fizik ve metafizik bir bütünlüğün birliğini, anlamlı bir görünüm olarak öznel tarzda belirlemektir. İlim, arifin marifetini maluma dönüştürme işidir. Malum olarak bilgi, bir haberde görünür ve bir dilde gösterilir kılınır. Bir öznenin kendi kişisel perspektifine bağlı olarak anladığı, gördüğü, gösterdiği şeylerin geçerliliği kişinin kendiyle sınırlı olduğunda marifet, kendi dahil herkesi kapsadığında malumattır. İlim, öznede hal, nesnede mana, dilde haberdir. İlimin hakikati halde, manada, haberde tecelli eder. Fen, herkes için malum bir haberin ikrarıdır.

Sonuç olarak, bu bildiride, psikolojik yapı ve fonksiyonların tanımlanmasına bağlı olarak, ilim ve teknolojiden ne anlaşılacağının şekillendiği açıklanmıştır. Bu bağlamda yabancılaşma konusu, fizik ve metafizik psikoloji çerçevesinde incelenmiştir. İnsanın kendi mistik ve etik özellikleri ile öznelliğini ihmal ve inkâr eden her yaklaşımının, insanın kendi kendini tahrif ve suistimal etmesine yol açan bir bilim tarzı oluşturmasının kaçınılmazlığı dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terminoloji, Metodoloji, Teknoloji, Psikoloji, Yabancılaşma

KAYNAKÇA

Arvasî, S. A. (2006). İnsan ve İnsan Ötesi (3.Baskı). Babıali Kültür Yayıncılığı.

Arvasî, S. A. (2009). Kendini Arayan İnsan. Bilgeoğuz Yayınları.

Deleuze, G. (2021). Leibniz Üzerine Beş Ders (U. Barker, Çev.). Meltem Kabalcı Yayınevi.

Frege, G. (2022). Fonksiyon, Kavram, Anlam (M. S. Türk, Çev.). KetebeYayınları.

Habermas, J. (2007). "İdeoloji" Olarak Teknik ve Bilim (6.Baskı). (M. Tüzel, Çev.). Yapı Kredi Yayınları

Kökrek, Z., Öztürk, İ., & Erdem, U. (2021). Hukuk Sisteminin Psikolojik Mimarisinin Mühendislikle Gerçeklenmesi: Hukukta Makine Öğrenmesi ve Yapay Zekâ. S. Piraye Karaman (Ed.), Astana I. Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilimler Sempozyumu (s. 653–674). Astana Yayınları.

Kuhn, T. S. (1995). Bilimsel Devrimlerin Yapısı (4.Baskı). (N. Kuyaş, Çev.). Alan Yayıncılık.

Reader, J., Jandrić, P., Peters, M. A., Barnett, R., Garbowski, M., Lipińska, V., Rider, S., Bhatt, I., Clarke, A., Hashemi, M., Bevan, A., Trozzo, E., MacKenzie, A., Aldern, J. J., Matias, C. E., Stewart, G. T., Mika, C., McLaren, P., Fawns, T., … Baker, C. (2021). Enchantment - Disenchantment-Re-Enchantment: Postdigital Relationships between Science, Philosophy, and Religion. Postdigital Science and Education, 3(3), 934–965. https://doi.org/10.1007/s42438-020-00133-4

Songar, A. (1980). Biyofizik Dersleri: Sibernetik. Temel Matbaa.

Songar, A. (1981). Temel Psikiyatri: Psikofizyolojik Temel Bilgiler. Minnetoğlu Yayınları.

Woelert, P. (2013). Technology, knowledge, governance: The political relevance of Husserl's critique of the epistemic effects of formalization. Continental Philosophy Review, 46(4), 487–507. https://doi.org/10.1007/s11007-013-9277-6

istes.ticaret.edu.tr

istes

İNSAN, SANAT & TEKNOLOJİ SEMPOZYUMU

4-5 KASIM 2024